

VERSLAG VAN
ONS VERBLIJF IN
TURKIJE,

NAZOMER 2019,
LIA & HOLGER.

Een huis als herinnering.

Holger duwt tegen een in het oog springende zwart-blaauwe ijzeren poort die toegang geeft tot één van de stenen herenhuizen, in de nabijheid van de Selahattin Eyyubi-moskee in het oude centrum van Şanlıurfa.

Want hier moet het zijn, Ani Evi. Het huis van het archeologen-echtpaar, de Duitse Klaus Schmidt en de Turkse Çiğdem Köksal-Schmidt, dat de opgravingen in Göbekli Tepe, zo'n 15 km verwijderd van de stad Şanlıurfa vanaf 1994 uitvoert en beroemd maakt. Tot 2014 want dan overlijdt Klaus plots aan een hartaanval.

Wanneer Klaus Schmidt Göbekli Tepe ontdekt koopt hij uit eigen middelen dit 200 jaar oude huis en twintig jaar lang biedt het een gastvrij onderdak aan het complete team dat Göbekli Tepe blootlegt en onderzoekt. Hij verkeert in de volledige overtuiging dat dit de teamspirit enorm verhoogt, waardoor je goed gemotiveerde en betrokken medewerkers krijgt wat weer leidt tot kwalitatief betere resultaten. Wat Göbekli Tepe inhoudt, komt morgen uitgebreid aan bod. Dan staat namelijk al vroeg een bezoek aan deze archeologische site op ons programma.

Als we de poort achter ons sluiten, staan we in een zonovergoten binnentuin met een weelde aan groen langs en tegen de muren en in het midden een vriendelijk ogende citrusboom die, volgens de eigenares, echter enkel bittere sinaasappels draagt.

Het is hier een oase van rust ondanks dat wij ons wezen tóch op steenworp afstand van de drukke, lawaaierige straten van de stad begeven. We lopen verder door de entree die naar de door het huis omsloten binnenplaats leidt. In het midden ligt een vijver, vervaardigd uit oude kalkstenen ornamenten en aan de muren hangt een wisseltentoonstelling bestaande uit zwart-wit foto's die op de opgravingslocatie zijn genomen en kleurige schilderijen van Çiğdem zelf, geïnspireerd op de vele motieven die gevonden zijn in Göbekli Tepe.

Çiğdem neemt alle tijd om ons er over te vertellen. In het Turks, Duits of Engels, het maakt haar niets uit. Ondanks dat haar partner inmiddels ruim vijf jaar geleden is overleden, lijkt zij nog altijd zeer aangeslagen. Het is dan ook geen erg opwekkend gesprek dat wij met haar hebben. Helaas.

Bovendien zijn na de dood van Klaus alle archeologen door het regiem van Erdoğan vervangen en is er een andere wind gaan waaien over Göbekli Tepe. Het moet en zal geld in het laatje brengen, dus is dit jaar uitgeroepen tot het Jaar van Göbekli Tepe en wordt dit archeologisch project totaal vercommercialiseerd, onder andere door bierbrouwerij Efes. Dit alles tot groot verdriet van Çiğdem. Dat spreekt voor zich.

Dit is ook één van de redenen waarom Çiğdem dit huis als herinnering aan Klaus wil vormgeven. In de geest van haar man én zijn team is zij bezig een museum op te zetten als eerbetoon aan hem, die zo veel heeft betekend voor de archeologie rond deze stad. Voor ons is dit bezoek aan dit museum alvast een mooie voorbereiding op het ervaren van Göbekli Tepe, morgenvroeg.

De oudste tempel.

Voordat wetenschappers het imposante complex vinden, is het een boerengebied. De agrariërs vinden regelmatig "lastige stenen" op hun akkers en werken deze vakkundig weg, niet wetende dat het zeer bijzondere vondsten zijn die zij op stapels gooien en vernietigen. Dit verandert pas in 1963 wanneer archeologen uit Istanbul en Chicago in dit gebied onderzoek verrichten. Zij ontdekken dat die rare, steile heuvel met de naam Göbekli Tepe, wat Navelheuvel betekent, geen natuurlijke oorsprong heeft en vinden een tempelcomplex onder de landbouwgronden. Maar het heeft op dat moment geen prioriteit en men zoekt en onderzoekt niet verder.

In 1983 vinden een boer en zijn zoon een beeldje en zij besluiten met deze vondst naar het museum in de provinciehoofdstad Şanlıurfa te gaan, zo'n 15 km naar het zuidwesten gelegen.

Deze boer en zijn zoon zijn de opa en vader van Mehmet Tarik Yıldız, werkzaam bij Göbekli Tepe. Mehmet schuift bij ons aan wanneer we, na het bezoek aan de archeologische site, ons in het bijbehorende restaurant laven aan koud water en een heerlijke koffie.

Bescheiden maar toch ook met gepaste trots vertelt hij ons dat het eigenlijk zijn grootvader is die de ontdekker is van deze meest bijzondere prehistorische locatie ter wereld. Hij pakt er een boek bij waarin een groepsfoto staat met Klaus Schmidt en zo'n vijftig van zijn medewerkers en wijst vervolgens zichzelf, twee van zijn broers, zijn opa en zijn vader aan. Hij toont veel respect voor de vijf jaar geleden overleden Klaus, maar heeft weinig lovende woorden voor zijn weduwe Çiğdem, die volgens hem een wat vreemd idee van de werkelijkheid heeft en haar man té groot maakt. Iets wat wij ook wel merken tijdens ons bezoek aan haar.

In zijn beleving is het zijn opa die de opgravingen van Göbekli Tepe in gang zet door bij het archeologisch museum van Urfa aan de bel te trekken. Herr Schmidt leidt vervolgens vanaf 1994 twintig jaar lang op een geweldige wijze de opgravingen en onderzoeken ter plekke. Dát moet Mehmet hem nageven.

Maar wat is dat Göbekli Tepe nou eigenlijk?
Het is het oudste tempelcomplex ter wereld, waarvan het eerste deel zo'n 12.000 jaar oud. De bouw begint ten tijde van de omschakeling van een samenleving van jagers-verzamelaars naar een samenleving gebaseerd op landbouw en veeteelt, de zogenaamde Neolithische revolutie.

Het ligt daar waar het Taurusgebergte eindigt en de eindeloze dorre vlakke van Mesopotamië begint. Tot nu toe ontdekken archeologen drie lagen. In de oudste nederzittingslaag, uit 11.000 tot 9.000 voor Christus, bevinden zich grote T-vormige pilaren, de zogeheten monolieten, die samen met enkele muren een cirkel vormen. De doorsnede van deze cirkel is zo'n dertig meter en de zuilen wegen tussen de 40 en de 60 ton elk.

Er staan waanzinnig mooie gravures van wilde dieren en mythische wezens op de zuilen afgebeeld. We herkennen in de reliëfs leeuwen, stieren, vossen, kraanvogels, hagedissen, slangen, herten en ganzen maar daarnaast zien we ook enkele abstracte pictogrammen die lijken op een soort schrift. Tevens is er een monoliet voorzien van armen en deze beeldt wellicht een mens of een ander mythologisch wezen uit.

In de tweede laag zien we meerdere rechthoekige ruimten met vloeren van gemalen kalk. Deze dateren van ongeveer 8.000 voor Christus. De jongste laag bestaat vooral uit sedimenten.

Na verloop van tijd verliest het complex namelijk zijn betekenis en bedekken de bewoners het geheel bewust met aarde. En dit is dus de aarde waarop de boeren lange tijd hun gewassen verbouwen en die "lastige stenen" narrig op een grote hoop stuk gooien.

Gelukkig overleeft de, naar onze mening, mooiste afbeelding het. Een katachtige, driedimensionaal weergegeven op een T-zuil met voor hem zijn zojuist gevangen prooi. Een prachtige weergave van een roofdier dat 12.000 jaar geleden al net zo moordend en bloeddorstig kijkt als op de dag van vandaag.

Het is een prachtige ervaring om langs en over een plek te lopen, waar zo ontzettend lang geleden de mens voor het eerst op gestructureerde wijze aanbidding, bezinning en inspiratie met elkaar wil delen.

Binnen de stadsmuren van Diyarbakir.

Sur is een deelgemeente van Diyarbakir, een grote Koerdische stad in het zuidoosten van Turkije. Het betreft het gebied binnen de oude zwarte, uit basaltstenen opgetrokken vestingmuren van de stad. Sur betekent dan ook stadsmuur in de Turkse taal.

In 2015 verklaart UNESCO een deel van Sur tot beschermd werelderfgoed en in datzelfde jaar bezoeken Lia en ik deze Koerdische regio, waaronder Van, Mardin en dus ook Diyarbakir. In het blog van toen beschrijven we hoe hoopvol de Koerden gestemd zijn zo kort voor de parlementsverkiezingen. De HDP is bij deze verkiezingen van de partij en Erdoğan zoekt op een positieve manier contact met allerlei Koerdische groeperingen. Puur electoraal eigenbelang, naar later blijkt. De kleurig geklede vrouwen, die in de deuropeningen van hun woning staan, maken veelvuldig het V-teken naar ons en er hangt een ontspannen sfeer in de wijk.

Maar is weinig meer over van dit Sur als gevolg van oorlogshandelingen tussen het Turkse leger en de PKK die in 2015, na de bewuste verkiezingen, en 2016 plaatsvinden.

Waarom die oorlog?

De officiële ideologie van de Turkse staat zit vast in de wat ziekelijke obsessie dat alle Turken Turks spreken en soennitische moslims zijn. Andere identiteiten hebben geen plek in de synthese tussen islam en nationalisme. De volkeren van Turkije echter, accepteren deze mentaliteit nooit en te nimmer en zo is de nog jonge geschiedenis van de Turkse republiek er een van opstand en repressie. Met name de relatie tussen Koerden en het regiem Erdoğan escaleert na de vermelde parlementsverkiezingen, omdat Erdoğan in zijn ogen onvoldoende steun ontvangt van de Koerdische kiezers en zo geen absolute meerderheid in het parlement krijgt. Ook niet in tweede instantie na nieuwe verkiezingen later dat jaar.

Het leger valt Sur binnen en vecht maandenlang tegen de bevolking en de aanwezige PKK, de gewapende Koerdische organisatie die al tientallen jaren naar autonomie streeft. De gevolgen zijn rampzalig. Honderden doden, tienduizenden daklozen en ontheemden. De huizen in een groot gedeelte van Sur worden bij wet onteigend en er vallen grote gaten in de wijk.

Door de politiehekken heen zien we vandaag een spandoek langs de weg waarin Erdoğan belooft om in Sur 1500 nieuwe woningen te laten bouwen. Maar deze zijn niet meer voor de oorspronkelijke bevolking bedoeld, die kan dat niet betalen. Dit worden woningen voor beter bedeeden.

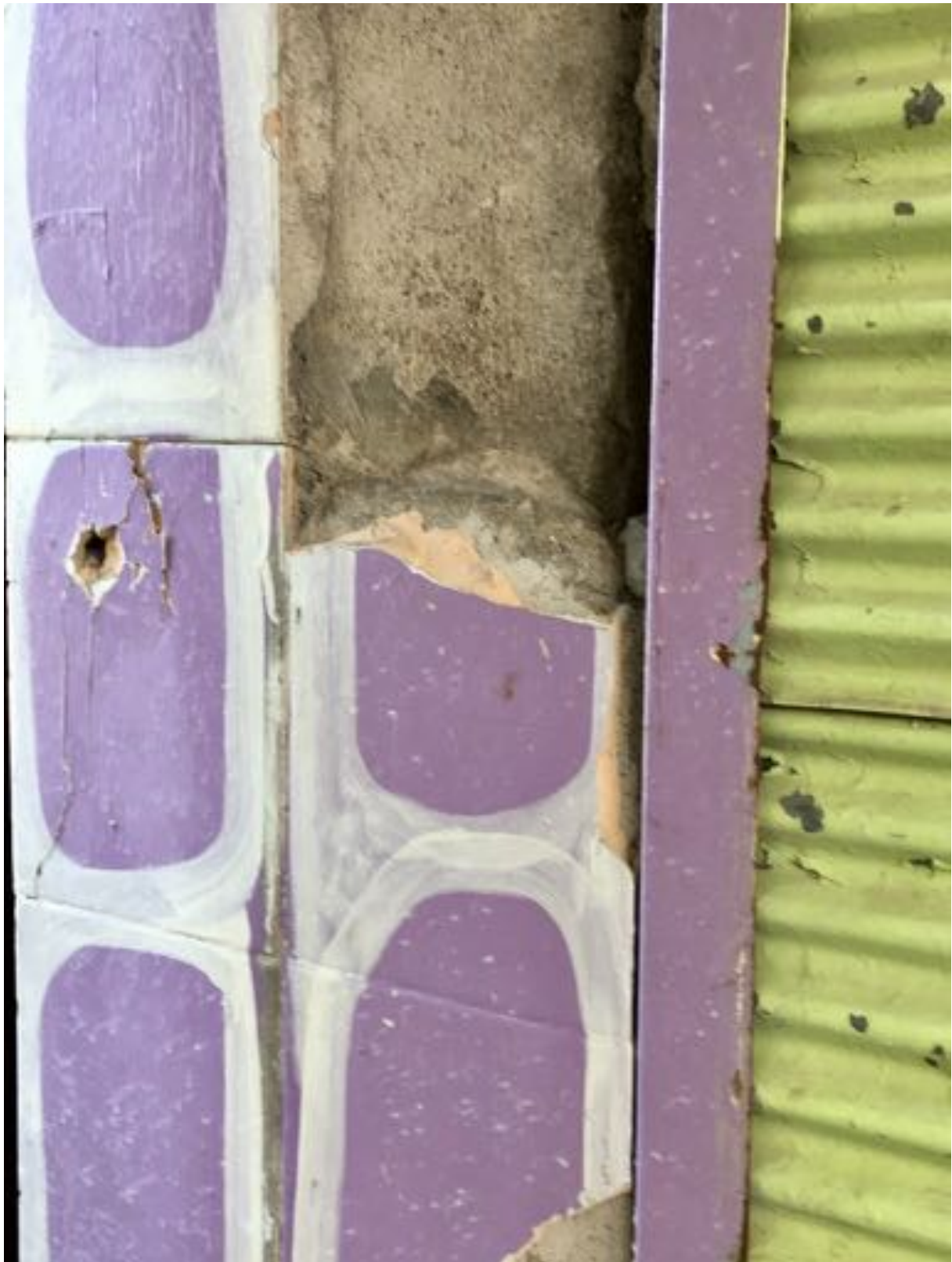

Maar nu is er dus die grote kale vlakte, waarin vrijwel alles vernietigd is. Het gebied is nog steeds een no-go-area. Elke zijstraat, elk steegje, hoe smal dan ook, is afgesloten met grote betonblokken, prikkeldraad en gaas, permanent streng bewaakt door zwaar bewapende politieagenten en overal staan talloze gepantserde politietanks, de zogeheten toma's.

Alleen de zwerfkatten weten de gaatjes te vinden om van de ene kant van naar de andere kant van Sur te lopen.

Herinneringen aan deze strijd voelen en zien we overal als we door dit deel van de stad struinen. Kogelgaten in muren en rolluiken, graffiti die óf de Turkse staat dan wel de Koerdische visie ondersteunt.

Deze gecombineerde steunbetuiging is op de foto hieronder te zien, met respectievelijk de ster en de maan, bekend van de Turkse vlag én de letters "Apo", de populaire benaming van de al jarenlang gevangengehouden PKK leider Abdullah Öcalan.

In Sur staat een grote, uiterst gedetailleerde maquette van de wijk tentoongesteld in een daar speciaal voor ontworpen glazen gebouwtje, dat voor iedereen gratis toegankelijk is.

Twintig jaar lang werkt Fesih Gündoğar in zijn atelier aan dit enorme project. Uiterst nauwkeurig meet hij door de jaren heen duizenden straatjes en gebouwen op om ze in zijn maquette op te nemen. Tijdens het 103 dagen durende beleg blijft Gündoğar in het ongewisse over het lot van zijn levenswerk maar uiteindelijk blijkt de schade met twee kogelgaten in de glazen wand rondom de maquette en lichte schade aan de stadsmuren mee te vallen. Het miniatuur bouwwerk blijkt een bron van troost voor de bewoners van Sur omdat zo duidelijk te zien is hoe hun geliefde wijk er ooit heeft uitgezien. Bovendien houdt het herinneringen levend door de verhalen die mensen aan elkaar vertellen naar aanleiding van het bekijken van de maquette.

Na de verwoesting van een deel van Sur heeft Gündoğars maquette zo een nog grotere betekenis gekregen. Ook voor ons beiden.

Het kapotgeschoten en gebombardeerde gedeelte is eigenlijk de gehele wijk genaamd Savaş Mahallesi. Navrant detail is dat Savaş het Turkse woord voor oorlog is. Omen est nomen.

We willen zo graag dat het beter gaat in Diyarbakir maar de vaak op fluistertoon gevoerde gesprekken met de inwoners geven een boodschap van grote frustratie, boosheid en diep verdriet.

Afgelopen week nog wordt de gekozen HDP-burgemeester in Diyarbakir afgezet, evenals die van Mardin en Van.

Zout in de wond strooien, zo ervaren velen dat. Er is veel tijd nodig om de alle wonden van de afgelopen jaren te helen. Maar ook een andere politieke wind, gericht op het samenbrengen en verbinden van de inwoners en verschillende groeperingen en niet op het bestrijden van elkaar. Diyarbakir zou geen afzichtelijke betonnen stadsmuren nodig moeten hebben.

Bijna verzopen schoonheid.

De lege, stoffige winkelstraat waar Holger en ik vandaag op het heetst van de dag doorheen slenteren, geldt als de P.C. Hoofdstraat van het slaperige stadje Hasankeyf, gelegen aan de oevers van de Tigris, in het arme en ruige zuidoosten van Turkije wat wij kennen als het oude Mesopotamië. Veel ondernemers hebben hun deuren niet eens geopend.

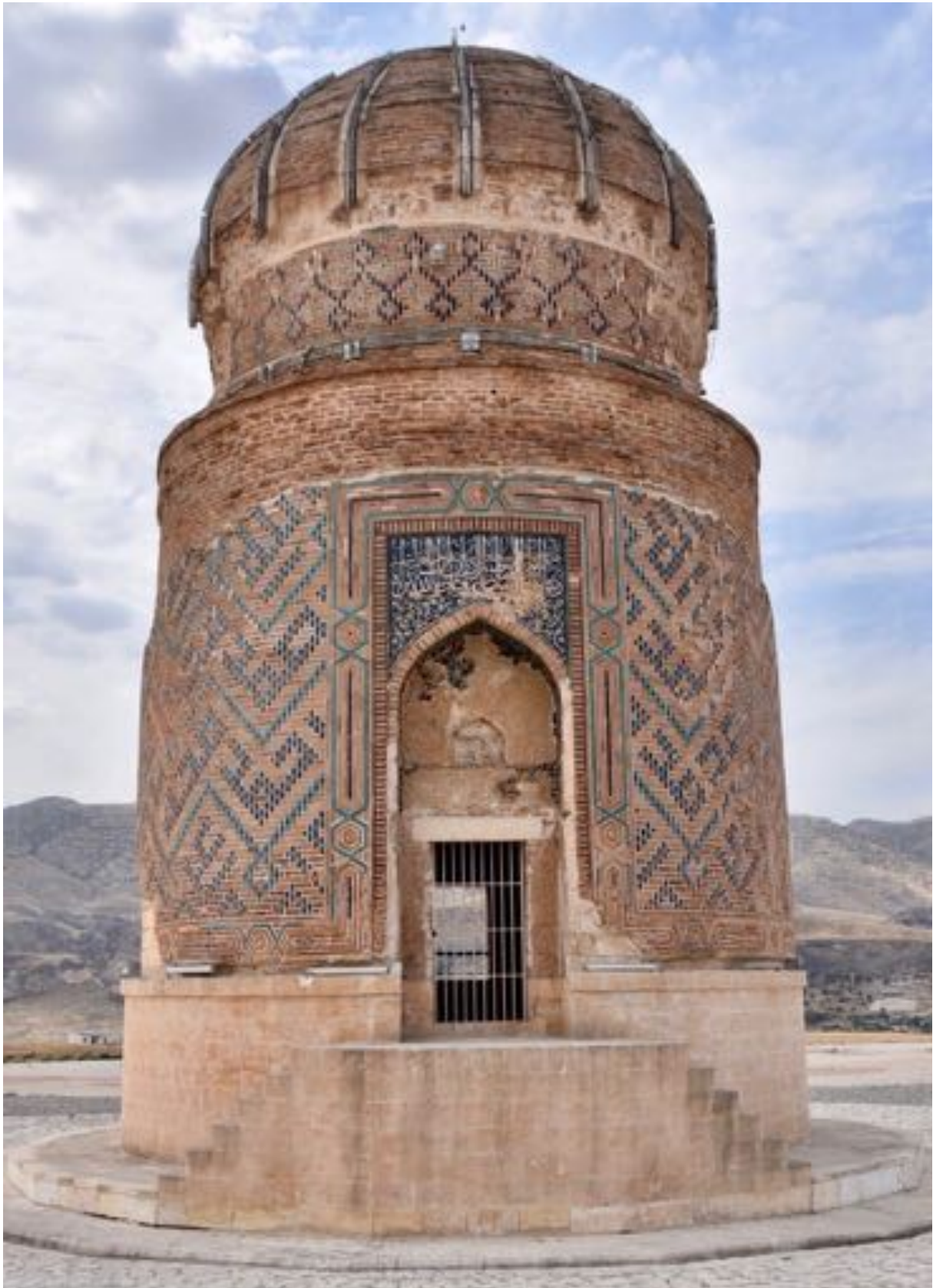

Het stadje kent vele beschavingen, heeft een twaalfduizend jaar oude geschiedenis en bezit een ware culturele schatkamer. De Koerden, Perzen, Arabieren, Turken en Christenen laten hier door de eeuwen heen duidelijk hun sporen na.

Ooit is dit namelijk een belangrijke handelsplaats langs de Zijderoute, een kruispunt van culturen en tevens een religieus bolwerk.

De stille getuigen zijn de talloze ruïnes die dit stadje rijk is.

Als geheel gaat dit alles op korte termijn verloren. Enkele historische bouwwerken zijn inmiddels al naar een twee km hoger park verplaatst, waaronder de Zeynel Bey tombe, de Imam Abdullah Zawiyah moskee, één van de poorten van het Hasankeyf kasteel en de minaret van de Sultan Süleyman moskee.

Vooral Zeynel Bey Türbesi blijkt van een grote schoonheid door zijn bijzondere vorm en het blauw-turquoise gekleurde mozaïekwerk.

In de vijftiende eeuw is het oosten van Anatolië in handen van Aq Quoyunlu oftewel de Witte Schapenfederatie, een bonte verzameling Turkmeense stammen. Zij nemen de macht over van de Ajjoebiden en stichten een groot rijk waarover zij anderhalve eeuw heersen. Tussen 1453 en 1478 staat Sultan Uzun Hasan, alias Lange Hasan, aan het hoofd van de Witte Schapen en voor zijn zoon Zeynel laat hij een graftombe in Hasankeyf bouwen.

Tegenwoordig overspant een moderne, nietszeggende brug de Tigris, maar de indrukwekkende overblijfselen van de oude brug geven nog altijd een goed beeld van het belang van de stad in vroeger tijden. Deze oude brug is uit 1116 wanneer Hasankeyf op het snijpunt van twee handelsroutes ligt.

Wat het stadje verder zo bijzonder maakt, zijn de honderden grotwoningen, uitgehouwen in de zachte kalkstenen rotsen.

Sommige zijn zo'n vierduizend jaar oud. Tot de jaren '70 van de vorige eeuw worden ze nog volop bewoond en later bieden ze onderdak aan gevluchte Iraakse Koerden tijdens de oorlog.

Als wij bij het verlaten van het stadje langs de uitlopers van de grotwoningen rijden, zie ik her en der wasgoed te drogen hangen. Het zou zo maar kunnen dat er dit keer Syrische oorlogsvluchtelingen tijdelijk verblijven.

Maar ook de huizen van de hogere klassen zijn zeker de moeite waard. Deze zijn nu nog te zien tegen de hellingen maar zullen niet gered gaan worden van de dreigende verdrinkingsdood.

Ook de tot restaurantjes omgebouwde woningen, ooit hooggelegen en met uitzicht over de Tigris om in de hete zomers zo veel mogelijk wind te vangen, gaan het niet redden.

Want wat is er allemaal gaande in Hasankeyf?

Turkije bouwt al decennia lang aan een reeks van 22 stuwdammen en 19 waterkrachtcentrales in en aan de Tigris en de Eufraat. De bedoeling van de regering, lees Erdoğan, is irrigatiemogelijkheden voor de omliggende gebieden én vooral energie opwekken om te voldoen aan de onverzadigbare vraag naar elektriciteit. Turkije is daarvoor nu nog voor een groot deel afhankelijk van het buitenland en afhankelijk is Erdoğan niet graag. Daarnaast wordt Turkije op deze manier de baas over de Eufraat en de Tigris, wat landen als Irak, het autonoom Koerdisch gebied en Syrië zeker zullen gaan merken.

Een van de 22 stuwdammen wordt dus de Ilisudam bij Hasankeyf, waarvan de aanleg intussen al in een vergevorderd stadium verkeert.

Het stadje zal geheel onder water komen te liggen, want het waterpeil stijgt hier uiteindelijk met zo'n 65 tot 70 meter.

In de verte zien we de aanleg van de nieuwe stad, waar straks de bewoners “van beneden” naar toe verhuizen. Velen zijn hier tevreden over. Ze krijgen een veel ruimere woning met keuken en badkamer én een bedrag tot 20.000 euro.

Maar ook zijn er veel bewoners tegen de plannen vanwege de historische en culturele schoonheid die verloren gaat. Bovendien is het stadje altijd een trekpleister voor Turkse toeristen geweest, zeg maar het Hollandse Giethoorn of Volendam.

Dit betekent dat de werkgelegenheid sterk zal afnemen en men is onzeker over wat er voor terugkomt.

Dat de P.C. Hoofstraat van Hasankeyf geen lang leven meer is beschoren moge duidelijk zijn.
Maar als ik de "etalages" bekijk, weet ik niet of dít nu het grootste verlies is in deze.....

Een kaarsje in het klooster.

Duizenden Syrisch-orthodoxe christenen vluchten door de jaren heen vanuit het zuidoosten van Turkije naar West-Europa, waaronder naar Nederland. Zij hebben het hier goed, maar het “zoete vaderland” blijft trekken.

Met iedere vezel in hun lijf voelen zij zich verbonden met de Tur Abdin, oftewel de Berg van Gods Knechten. Dit is de streek in het zuidoosten van Turkije met zijn prachtige kloosters waar zij al zestien eeuwen lang in een hun vijandige omgeving het geloof trouw blijven.

Maar niet-islamitische minderheden moeten het in Turkije vaak ontgelden. Zo mogen de Syrisch-orthodoxen in het openbaar geen Aramees spreken, de taal van Jezus en zijn apostelen en de taal van het oude Mesopotamië. Het renoveren van kerken en kloosters gebeurt door Turken, onder streng toezicht van de Turkse overheid en dat gaat zelden op de manier waarop de betrokken gelovigen het wensen. Christelijke jongeren, waaronder ook de Syrisch-orthodoxen, krijgen islamitisch theologie onderwijs en dienstplichtigen staan tijdens hun dienstitijd continu onder druk om zich te bekeren tot de islam. Na hun studie mogen zij niet werken als ambtenaar en ook politiek mogen zij niet bedrijven.

Aldus bisschop Dr. Hanna Aydin, die ons allerhartelijkst begroet als wij vanmorgen via de schaduwrijke toegangslaan het Mor Gabriel Manastiri naderen. Een Syrisch-orthodox klooster, gelegen op de grens van Syrië en Turkije.

Hij vertelt verder. Neem het dorpje Kafarbe, dat op 2 km van het klooster ligt. In het verleden is de bevolking zo goed als 100% Syrisch-orthodox. In 1987 vertrekt het laatste christelijke gezin en nu wonen er alleen nog Koerden. Het verhaal van Kafarbe is kenmerkend voor dit gebied. In Tur Abdin wonen nu nog slechts 3000 Syrisch-orthodoxen, in Nederland, vooral in het oosten rond Enschede en Hengelo, vestigen zich er sinds de jaren '70 van de vorige eeuw zo'n 15.000.

En weer blijkt Turkije klein. Holger kent Attiya Gamri, een Syrisch-orthodoxe Nederlandse, vanuit de PvdA. Bij navraag blijkt deze bisschop haar ook te kennen. Hij is namelijk regelmatig in Nederland waar hij bijeenkomsten bijwoont van de Raad van Kerken. Hij is zelf als bisschop werkzaam in Duitsland maar is voor overleg en het ontvangen van instructies van hogerhand natuurlijk regelmatig terug op de thuisbasis, het Mor Gabriel Manastiri.

Voor Attiya maak ik dus nog een kiekje van Holger met de bisschop. Deze combinatie op één foto heb ik in de 45 jaar dat wij samen zijn, nooit kunnen verzinnen.....

Terug naar het 'Umro dMor Gabriel', ook wel Qartminklooster genoemd. Het is het oudste nog bestaande en werkende klooster in de wereld, in het moederland van de Suryoye.

Overigens krijgt het de naam Mor Gabriel pas later. De oorspronkelijke naam is 'Umro dMor Shmuyel u Mor Shem'un', het Heilige Samuël en Heilige Simon klooster.

Het is een werkende leefgemeenschap met tuinen en boomgaarden, waardoor zij voor een deel zelfvoorzienend zijn.

Het hoofddoel van dit in 397 gestichte klooster is het levend houden van het Syrisch-orthodox christendom en de Aramese taal door scholing aan te bieden en het opleiden van monniken in de dop. Ook biedt het indien nodig fysieke bescherming aan de christelijke bevolking.

De naam Mor Gabriel komt van de 7de eeuwse bisschop van het klooster, Sint Gabriel. Deze schijnt, honderden jaren na zijn dood, nog altijd over genezende krachten te beschikken, een talent dat zich bevindt in zijn vijf vingers. Honderdvijftig jaar na zijn dood maakt men om de een of andere reden zijn graf open en dan blijkt zijn lichaam nog helemaal niet te zijn vergaan. Men neemt aan dat hij dan wel iets bijzonders moet kunnen en dat worden dus helende gaven. Prompt genezen mensen van allerlei kwalen en ziektes, blinden worden ziend en doven horend. Zijn vijf vingers worden van zijn hand afgehakt en in zilver gegoten om zo de mysterieuze krachten te behouden. Het lichaam wordt weer netjes terug gelegd in het graf.

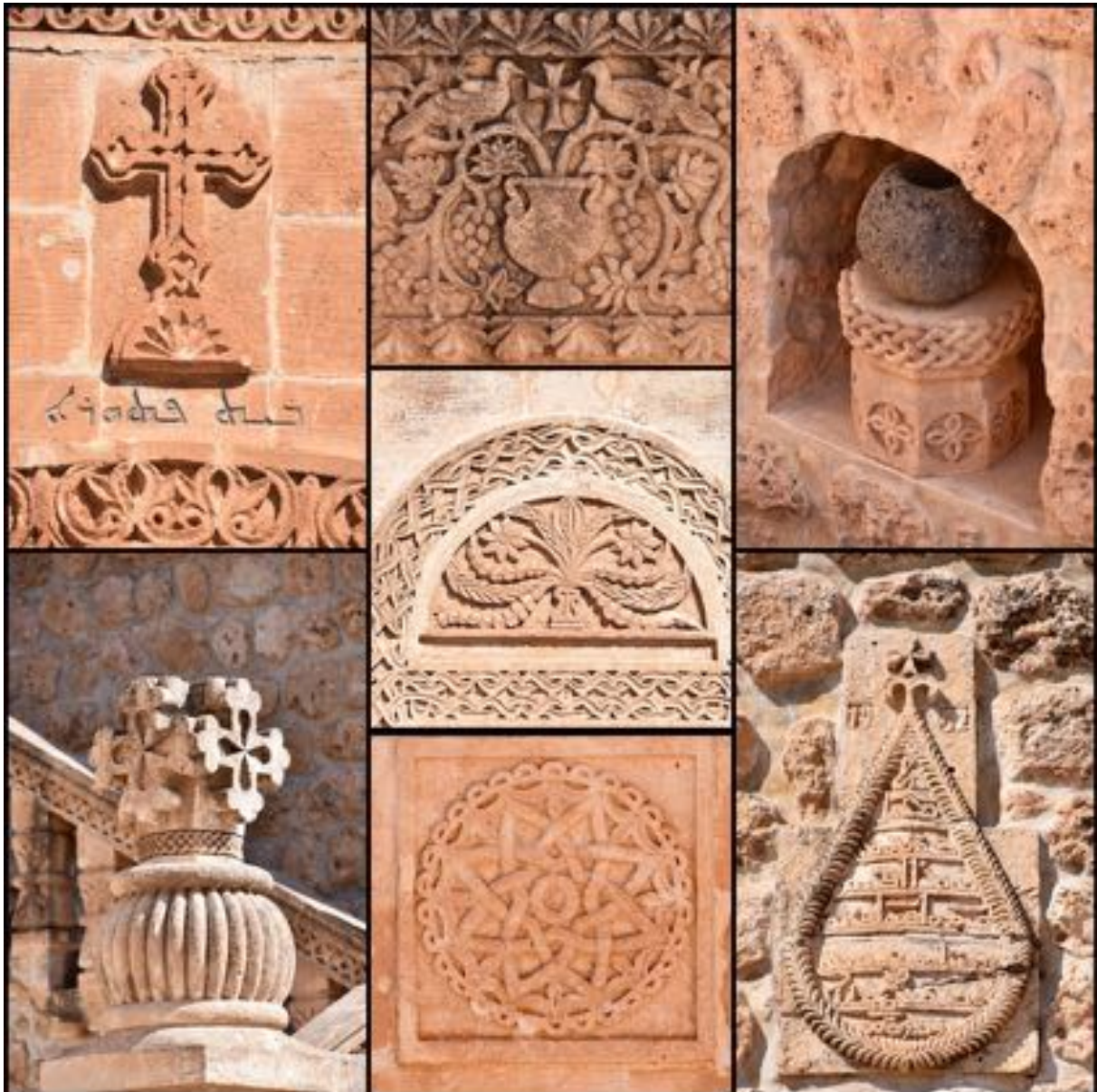

Het is een simpel graf zoals Gabriel het destijds wil, wars van welke opsmuk dan ook. In de opening vooraan ligt losse aarde, waar je wat van mee mag nemen. Het heeft een beschermende werking dus ik schep een beetje op met mijn hand en stop het in mijn zak. Voor je weet maar nooit.....

Vrij rondlopen is niet aan de orde, we krijgen een verplichte rondleiding van Paulus, die ons weinig tijd geeft om echt lang stil te staan bij wat de moeite van het bekijken waard is. Een grote groep gelovige bezoekers uit Bursa zit ons op de hielen en Paulus wil deze voor blijven, zodat wij niet in de groepsdrukte verloren raken.

De rondleiding gaat overigens slechts door een zeer beperkt deel van het complex. Een algemene ruimte, wat gangen, trappen en binnenpleintjes op verschillende hoogten. Veel deuren blijven gesloten voor bezoekers en ik denk nóg meer voor ongelovigen, zoals wij.

Wel zien we orthodoxe versieringen, vermengd met oosterse motieven. Of dit altijd zo geweest is, vertelt het verhaal van de gids niet. De restauraties, die de afgelopen jaren plaatsvinden, nemen immers een hoop van het karakter en originaliteit weg, maar onlangs is het klooster wel teruggegeven aan de Syrisch-orthodoxe gemeenschap, dus langzaam maar zeker zullen zij het zich weer eigen maken. Het is mij zo wie zo een raadsel hoe het klooster en zijn bewoners 1600 jaar standhouden tegen de aanvallen van ziektes, moslims, Turken, Mongolen, Koerden, nóg meer Turken en van wat er in de toekomst allemaal nog op hen afkomt.

Wel mogen we uitgebreid een kerkje bezichtigen, gewijd aan de heilige maagd Maria.

Dit raakt mij zeer, want in de nacht van maandag op dinsdag is tot ons verdriet René, sinds lange tijd een goede vriend van ons, rustig in zijn slaap overleden. Verwacht, maar toch nog onverwacht snel. René heeft altijd een zwak voor Maria gehad en ik vermoed Maria ook voor hem.

Ik brand een kaarsje speciaal voor hem en overdenk met een gevoel van weemoed onze jarenlange vriendschap. Na acht maanden ziekte is het goed zo, maar ik ga hem enorm missen.

Het kaarsje is ook voor zijn partner Gerhard om hem licht in deze zo donkere tijd te geven en ondanks onze fysieke afstand van zo'n 4000 km voelt het toch alsof ik heel dicht bij hem ben. Zowel hij als René reizen een beetje met ons mee dit keer.

Hemel en hel op aarde.

In vorige eeuwen reist men al af naar het dorp Tillo, wat in het Aramees “Verhevene Zielen” betekent. Het dorp, zo’n twintig km verwijderd van Siirt, heet lange tijd Aydinlar, een zuiver Turks woord met dezelfde betekenis. Maar de oorspronkelijke en huidige naam is dus Tillo.

De pelgrims lopen in vroegere tijd op blote voeten naar dit op het eerste gezicht zo’n nietszeggend plaatsje, om zo onderdanig mogelijk hun eer te betonen aan de heiligen die daar, verspreid over het hoger gelegen deel van het dorp, hun graftombes hebben.

De graftombes van de heilige Sultan Memduh, zijn eveneens heilige en poëtische vrouw Zemzem-ül Hassa en die van hun kinderen bevinden zich in Tillo en worden elk jaar door duizenden mensen bezocht.

Sultan Memduh, zijn echte naam is Mahmut, ziet in 1761 het levenslicht in Tillo en mede doordat zijn ouders en grootouders intellectuelen zijn, geeft de kleine Mahmut al snel blijk van grote nieuwsgierigheid en blijkt bijzonder leergierig.

Deze eigenschappen leiden ertoe dat hij de bijnaam "Memduh" krijgt, wat De Geprezene betekent. Later wordt dit zijn officiële naam.

Zijn opa, Sheikh Ismail Fakirullah, onderwijst hem in verschillende religieuze wetenschappen en jurisprudentie.

Dankzij Memduh's kennis, wijsheid en eruditie verspreidt zijn roem zich over de hele islamitische wereld en mensen komen dan ook van heinde en ver naar Tillo om hem te eren en te prijzen.

Er ontstaat een soort sekte rond Memduh, gebaseerd op de 'Uveysiyye', de orde van zijn grootvader en leermeester.

Het woord 'Uveysiyye' duidt op een moslimmysticus die tijdens zijn leven wijsheid en inzichten zoekt vanuit de geest van een dode of vanuit een fysiek afwezige heilige en dus niet door onderricht van een leraar.

De term is afgeleid van de naam van Hazrat Uwais, een legendarische metgezel van de profeet Mohammed die via telepathie met de profeet zou hebben kunnen communiceren.

Memduh schrijft een levenswerk van 47.000 verzen om zijn gedachtengoed aan de wereld kenbaar te maken. Dit werk is van groot belang voor het Soefisme en verschijnt nog altijd in het Arabisch, Perzisch en tegenwoordig zelfs in het Turks.

Sultan Memduh overlijdt in 1847. Zijn graf tombe bevindt zich op een hoge bergkam in Tillo, waar zijn studenten, volgers en aanbidders later een aangrenzende moskee bouwen.

Wij bezoeken vandaag deze graftombe.
In het voorportaal van de grafkamer, neemt men het niet zo nauw met het respecteren van de doden. In de hoek staat een tombe, bekleed met een wandkleed waarop afgebeeld de Kaäba in Mekka. Dat is nog wel een beschaafd geheel maar de verdere aankleding getuigt toch niet van eerbied. Het oogt meer als een inloop-bezemkast.

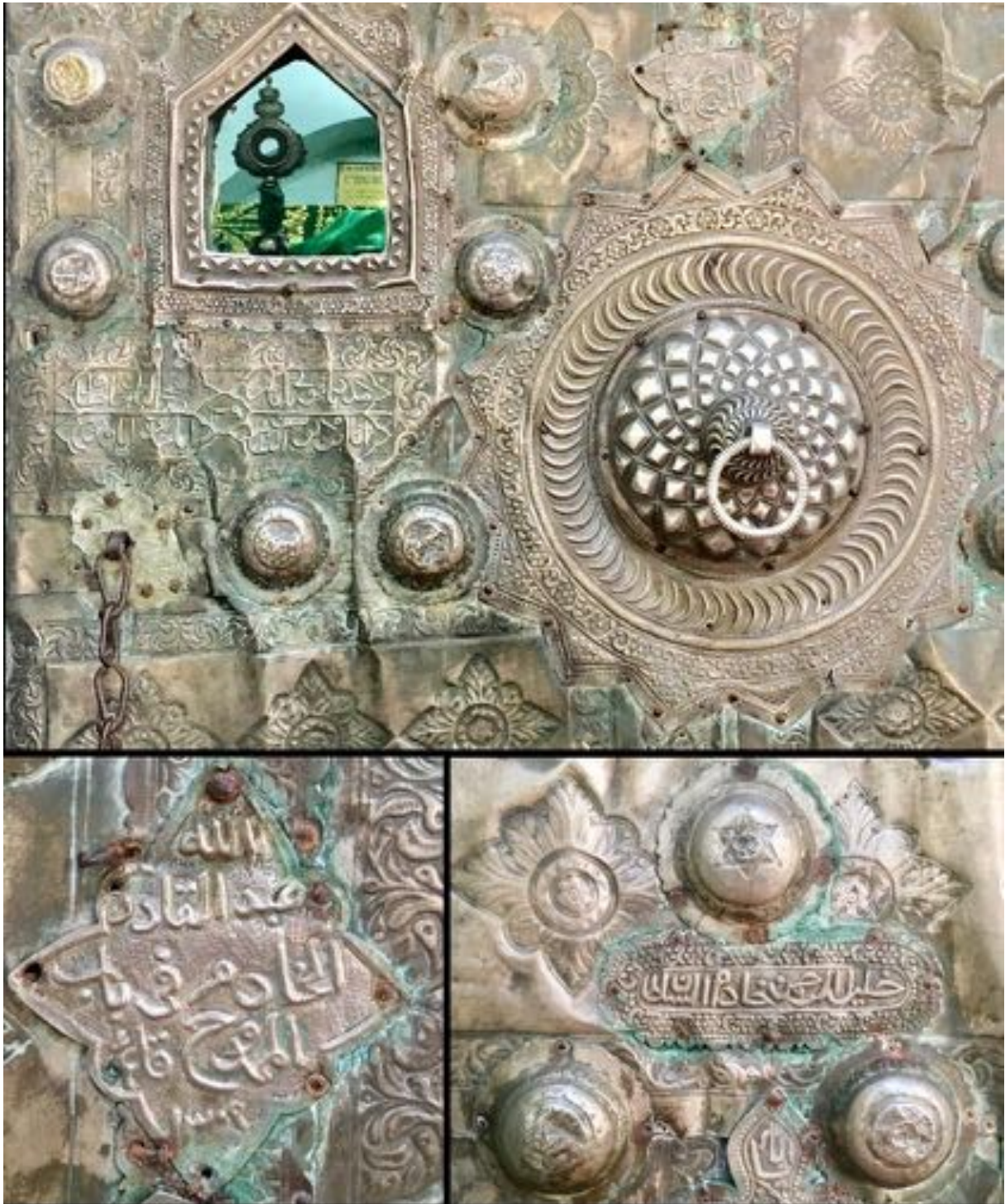

De entree naar de graffombes van Memduh en de zijnen is echter vanaf het moment dat je voor de drempel staat al imposant. Deze drempel is bekleed met een laag bewerkt zilver, evenals de deur die wagenwijd en gastvrij open staat, zonder dat er ook maar iemand in de buurt is.

Ik sluit de deur, om 'm goed op de foto te krijgen en pas dan zie ik het "kijkgat" waardoor je de graffombe van Memduh kunt bewonderen, mocht je als bezoeker onverhoopt voor een dichte deur komen.

Overigens is de deur echt wonderschoon en uitbundig bewerkt. Er zit een ferme klopper op en diverse schildjes met een Arabische tekst erin gegraveerd. Verder is hij bezaaid met bol-achtige ornamenten, elk voorzien van een Davidster.

Er hangen ongetwijfeld camera's, maar wij zien ze niet. Zij ons wel, denk ik, want het is écht alles zilver wat er blinkt, dus met een ekster in de buurt zou er wel eens het een en ander kunnen verdwijnen.

We betreden de kamer waarin de graffombes opgesteld staan, op blote voeten zoals het hoort. We staan onmiddellijk oog in oog met een prachtig ijzeren hekwerk, ook weer volledig bekleed met zilver.

We komen werkelijk ogen tekort, zoveel mooie details zijn er te ontdekken in het hek, ooit vervaardigd door een Armeense edelsmid, Emeni, die zo'n 160 jaar geleden in Siirt woont. De versiersels met Davidssterren zijn wederom rijkelijk aanwezig, maar nu aangebracht in een laagje goud. Emeni gooit echt alle remmen los als hij ter eer en glorie voor deze heilige Memduh aan de slag gaat.

Maar de grootste verrassing bestaat uit twee relatief kleine ornamenten, verscholen in kleine glazen bollen. De Armeniër heeft tijdens het maakproces van het hek namelijk een droom. Hierin spelen hemel en hel een grote rol en de edelsmid ziet dit als een teken van god om dit in zijn kunstwerk te verwerken.

In de linkerbovenhoek van het hek zien we de hemel, uitgebeeld met kleurig, heel fijn filigreïn-achtig en driedimensionaal kantwerk van glas. Het kleurrijke geeft aan dat er in de hemel alleen maar mooie dingen zijn en er een vrolijke, gelukkige sfeer heerst.

Uiterst rechts zien we dezelfde bol van glas, maar daarin zitten een soort grijskleurige, rotsachtige kiezelsteentjes. Hiermee probeert hij de deprimerende stemming in de onderwereld weer te geven.

En ik denk opeens aan de muur in Midyat waarop een in haast geschreven zin staat die we twee dagen terug zien en lezen:

“Cenet güzelde bütün tanıdıklar cehenemde”

“De hemel is mooi maar alle kennissen zijn in de hel”

We zullen het ooit ontdekken, of nooit.....

Klopgeesten?

Op het moment dat vandaag de afscheidsbijeenkomst voor René begint, struinen Holger en ik over de immense, eeuwenoude begraafplaats in Ahlat. Voorwaar geen toeval, want toeval bestaat niet.

Hoewel deze plek jaarlijks talloze bezoekers trekt, zijn wij vanmorgen zo goed als de enigen.

En dat is fijn. Want door de rust en stilte is het mogelijk ons verbonden te voelen met dat wat er in hotel Gaia in Deventer, waar de laatste samenkomst voor René plaatsvindt, gebeurt.

Het centrum van het oude Ahlat draagt de bijnaam "Stad van de Ruïnes". Met overblijfselen uit de periode van de Urartu tot en met de Ottomanen, waaronder kastelen, moskeeën, bruggen, torens, hammams en medresses, is deze plek een gigantisch openluchtmuseum waarvan ook de begraafplaatsen onderdeel uitmaken. Zij worden van de 11de tot eind 19de eeuw doorlopend gebruikt. Weliswaar de ene periode wat intensiever dan de andere, maar toch....

Van de tot nu toe zes gevonden begraafplaatsen is Selçuklu Meydanlık Kabristanı de grootste en de oudste. En dat is ook de begraafplaats die wij vandaag bezoeken.

Het ongeveer 50 hectare grote terrein ligt in een uitgestrekte, glooiende vallei waarvan het gras, zo aan het einde van de zomer goudgeel kleurt, wat prachtig afsteekt tegen het donkerrode van het vulkanische tufsteen dat in het verleden voor de vervaardiging van deze grafzuilen gebruikt wordt.

Verliggende heuvels omgeven het gebied aan de ene kant en de op een na hoogste berg van Turkije, de majestueuze Süphan Dağı, bewaakt deze necropolis aan de andere kant. Tegenover de ingang klotst het water van Van Gölü, het grootste meer van Turkije, zachtjes tegen haar oevers. Voorwaar geen slechte ligging.

Van de bloemenzee die in het voorjaar tevoorschijn komt, is nu niet veel meer over. Maar toch zien we nog wat prachtig bloeiende distels. Om 11.00 uur Nederlandse tijd stuur ik hier een afbeelding van naar Gerhard.

De grafstenen zijn allemaal prachtig gegraveerd. Van de ruim 8000 exemplaren zijn er nog zo'n 1500 in erg goede staat, ondanks de aardbevingen die zich in dit gebied regelmatig voordoen. Het is boeiend te zien dat de hoogte van de stenen sterk varieert, een kenmerk dat de status van de overledene weergeeft. Hoe hoger de steen, hoe belangrijker degene die daar begraven ligt. Sommige bereiken wel vier tot vijf meter. De foto hieronder toont monolieten die duidelijk aan zeer prominente personen toebehoren. Zo hoog en rijkelijk versierd! Volgens het er naast geplante informatiebordje gaat het hier om moslimrechters.

Naast de hoogte van de zuilen is natuurlijk ook de aangebrachte decoratie een graadmeter voor de belangrijkheid van degene die in het graf gehuisvest is.

Geometrische motieven, Arabische kalligrafie, flora-patronen, ze liggen als kantwerk op voor- en achterzijden van de stenen en zelfs de smalle zijkanten zijn voorzien van inscripties.

De naam van de dode, degene die het graf gebouwd heeft en wat verzen uit de koran is de feitelijke informatie en deze is vermengd met decoratie en verering van Allah. Dit alles is aan de voorzijde van de monoliet of op de 'deksel' van de sarcofaag te lezen.

De achterzijde toont de meest mooie versieringen en vaak is er een mihrab in aangebracht, een islamitische gebedsruimte.

De ontwerpers en bewerkers van de grafstenen waren ambachtslieden, maar heden ten dage zouden wij hen toch echt kunstenaars noemen.

Terwijl ik langs de eindeloze hoeveelheid graven wandel, hoor ik steeds een geluid dat veel weg heeft van een boer die zijn klompen tegen elkaar beukt om gedroogde mest en ander vuil er zo veel mogelijk vanaf te slaan, voordat hij de stallen betreedt. Ik hoor het overal om mij heen, maar heb werkelijk geen idee wie of wat het veroorzaakt. Het doet wat bizar aan, want het komt echt vlakbij de graven vandaan.....

Maar dan zie ik plots een viertal schildpadden al bumperklevend tussen twee graven in, een kleine verkeersopstopping vormen. De achterste wil vooruit, de voorste niet en door met zijn schild tegen het schild van zijn voorganger te stoten, probeert hij wat schot in de zaak te krijgen.

Helaas, tevergeefs.

Gek, maar ik voel me toch opgelucht nu ik weet niet met en soort van klopgeesten van doen te hebben.

We zwerven er zeker twee uur rond, zitten af en toe op een bankje om zo wat te mijmeren over het leven en wat hiermee samenhangt.

Elke grafsteen is, als onderdeel van het materiële, het laatste zichtbare overblijfsel van iemands bestaan in onze sterfelijke wereld. Aan de andere kant vertegenwoordigt elke grafsteen ook het verleden van de plek waar deze zich bevindt. Wie leefden er, welke status bezaten zij, wie werd hoe oud, welke vorm steen, decoraties en stijl is op welk moment gangbaar of in de mode. Kortom een bron van informatie voor hen die willen weten en eigenlijk is deze site één dik geschiedenis boek waar we doorheen wandelen.

Ik ben heel tevreden met ons bezoek aan Ahtal, juist op een dag als vandaag.

Door hier te zijn realiseren we ons des te meer hoe betrekkelijk het leven is. Oud of jong, het maakt eigenlijk niet uit. In de eeuwigheid is elk leven slechts een moment. Het gaat niet zo zeer om de lengte maar veel meer om de breedte van het leven, zoals René mij kort voor zijn dood in zijn afscheidsbrief schrijft.

Begraafplaatsen en grafstenen, ze vormen hét symbool van onze sterfelijkheid en sterfelijkheid is misschien wel het meest menselijke in ons bestaan.

Dichte en open deuren.

Eigenlijk is afgelopen vrijdag Bitlis ons einddoel maar op het moment dat we door het oude centrum rijden, komt de regen werkelijk met bakken uit de hemel en zien we ons genoodzaakt door te tuffen naar Tatvan dat zo'n 20 km verder ligt.

Vandaag besluiten we terug te gaan om alsnog de historische highlights van Bitlis te gaan bekijken.

Zo is daar de 16de eeuwse Şerefiye Külliyesi, een indrukwekkend moskee-complex met medresse en hamam, opgetrokken uit donker zandsteen.

Minstens even prachtig moet de İhlasiye Medressi zijn met zijn opvallende torentjes. En dan hebben we nog de Ulu Cami en de Şeref Han op ons lijstje staan.

Het is zondag, dus een parkeerplek is snel gevonden. We plaatsen onze auto onder de tarieven die op de muur gekalkt staan. Een kleine auto 8 en een grote 10 Turkse lira. We zijn benieuwd hoe de parkeerplicht onze Toyota inschat, maar het is nog vroeg in de ochtend dus deze is nog in geen velden of wegen te bekennen.

Via trappen en smalle donkere straatjes bereiken we de citadel. Deze staat op een rots die, als je beneden staat, imposant boven de stad opdoemt.

Tijdens de klim naar boven, hoor ik een stem die mij roept. Ik draai mij om en daar staat een wat oudere vrouw in haar deuropening. Ik roep op mijn beurt Holger, die al een stukje vooruit loopt en volg de vrouw door de deur naar haar binnenplaatsje. Ze hurkt bij een teil met pruimen, afkomstig van de boom die tevens voor heerlijke schaduw zorgt, en vult een plastic zak met de, naar later blijkt, nog keiharde vruchten.

Hier, voor jou, zegt zij, omdat het zo warm is en zij overhandigt mij de tas met inhoud. Veel te veel, protesteer ik, maar zij houdt vol en uiteindelijk bereiken we een compromis. Ze stopt zo veel mogelijk pruimen in mijn beide broekzakken en ik geef haar de plastic tas met inhoud terug. Holger is inmiddels ook gearriveerd en met veel plezier poseert oma mét kleindochter en mij voor een plaatje.

Later leg ik de vruchten op de vensterbank van een bijgebouwtje op een piepkleine begraafplaats. Hier kunnen ze rijpen en hopelijk vindt iemand ze die van harde of rijpe pruimen houdt.

Helaas blijken de historische trekpleisters van Bitlis allemaal gesloten. Óf er wordt gerestaureerd, óf verbouwd, óf de sleutelbewaarder is in geen velden of wegen te bekennen. De temperatuur is intussen al flink opgelopen en Bitlis straalt niet voldoende uit om er veel langer te blijven. Het heeft al met al wel wat weg van een geïsoleerd 19de-eeuws Engels fabrieksstadje. Vies, verwaarloosd en lichtelijk deprimerend. Hiermee bedoel ik zeker niet dat we spijt hebben. Alles is tenslotte de moeite waard onderweg en aardige, mooie mensen vinden we overal.

Ook later in de middag, wanneer we, na een mooie wandeling langs de oever van het Van-meer via achterafstraatjes teruglopen naar ons hotel. Ik zie rook omhoog stijgen en waar rook is, is altijd vuur. Het blijkt te gaan om koperen ketels op het vuur, gewoon in het open veld.

Ik neem wat foto's en even later verschijnt de vrouw des huizes die benieuwd is naar wat ik doe. Ik leg het haar uit en zij begint in een van de ketels te roeren en geeft aan dat ik meer foto's mag maken.

Omstandig legt zij mij uit dat er tomaten en pepers in de gesloten glazen potten zitten die in het kokende water liggen. Een soort wecken dus, om zo een voorraad ingrediënten te hebben voor "menemen" tijdens de barre, strenge winters die dit gebied kent. Menemen is een typisch Turks eiergerecht dat vooral bij het ontbijt wordt gegeten.

Ze verdwijnt om even later terug te komen met haar hele familie en op een gegeven moment worden Holger en ik omringd door vier generaties. Ze nodigen ons uit om hun moestuin te bekijken, iets wat we natuurlijk niet afslaan.

Marul, peterselie, appel- en perenbomen, bonen, en veel, heel veel tomaten.

Er staat ook een boom met vruchten die ik niet ken. Cevizler, legt een van de vrouwen mij uit, maar dit woord ken ik niet. Holger staat een eind verder met de heer des huizes te praten, maar geen nood. Zij plukt een vrucht, pakt een bijl die binnen handbereik ligt, hakt 'm behendig doormidden en toont mij het binnenwerk van de vrucht in haar door de henna oranje gekleurde handen.

Ah, natuurlijk, de walnoot. Logisch, want deze streek staat bekend om zijn walnotenbomen. Ondertussen plukt een van de andere vrouwen een bosje peterselie voor mij.

Bij het afscheid belooft Holger voortaan bij het eten van tomaten aan deze moestuin met zijn ontzettend aardige en gastvrije eigenaressen te denken. En in plaats van oude, gesloten gebouwen staat de dag vandaag zo maar in het teken van mooie ontmoetingen met open, gastvrije en gulle mensen, bereid om veel met ons te delen.

Oh ja, en de auto blijkt te vallen in de categorie klein. Maar we betalen voor groot, bij gebrek aan wisselgeld!

Walnootwinterkost.

Elaziğ staat bekend om zijn orçik. Dat weten we, dus bezoeken wij vanmiddag de kapalıçarşı (overdekte markt) van deze stad. Elaziğ komt niet voor in gerenommeerde reisgidsen en dat betekent dat de plaatselijke markten allesbehalve toeristisch zijn en de producten authentiek.

Het is een kleine, knusse en rustige markt en de klanten lopen heel gericht naar de kraam waar zij hun inkopen willen doen. Het aanbod bestaat voornamelijk uit vlees, inclusief schapekoppen die mij met ontblote tanden grijnzend aankijken, versgemalen koffie, verpakt in mooie dozen en blikken, gedroogde kruiden in de vorm van piramides en allerlei zoetheid, waarvoor als basis dus de lokale walnoot wordt gebruikt. Aan de randen van de markt vinden we wat vis, huishoudelijke artikelen en plastic speelgoed, voornamelijk afkomstig uit China, dan wel Taiwan.

Maar wij komen voor de “walnootworst”, in het Turks orcik, dé specialiteit van Elaziğ. We kennen het natuurlijk wel uit Nederland, maar die is vaak wat taai en té zoet van smaak.

De kramen hangen en liggen er hier vol mee. Het ziet er niet heel aantrekkelijk uit, maar daar laten wij ons niet door misleiden. Het moment dat we de markt betreden, knipt de eerste de beste orcik-verkoper een stukje voor ons af en na de eerste hap zijn we verkocht!

Gisteren horen we al dat het nog een week of vier duurt voordat de walnoten eetbaar zijn en dus geoogst kunnen worden.

Vanaf dat moment start dan ook de huisvlucht in een aantal dorpen rondom Elaziğ in de Harput-regio, waar de echte, met uitsluitend natuurlijke ingrediënten gemaakte orcik vandaan komt. Oktober en november zijn de productiemaanden van dit gezonde en energierijke dessert wat bedoeld is voor de koude winteravonden, samen met een glaasje hete, sterke thee. De winters hier zijn immers uiterst streng en dan kan zo'n zwaar en voedzaam toetje geen kwaad.

Het bereiden van dit goddelijke nagerecht is erg arbeidsintensief.

Het begint met het persen van een bepaald soort druiven, ook uit dit gebied afkomstig.

Het druivensap dat het persen oplevert, kookt men vervolgens in, waardoor uiteindelijk de zo geheten pekmez overblijft. Dit zou je in het Nederlands druivenstroop kunnen noemen, bijna vloeibaar bij verhitting, dik en stroperig na afkoeling.

Dit beschrijf ik nu even in één zin, maar het is een uiterst tijdrovende klus, steekt erg nauw en mislukken ligt steeds op de loer. De enige toevoegingen zijn wat bloem en sodium-carbonaat. Geen suiker en smaak- of kleurstoffen.

Intussen rijgen de vrouwen, met behulp van een fijne naald, de inmiddels gekraakte en gehalveerde walnoten aan een katoenen draad. Vaak liggen de noten de nacht ervoor in de week, zodat ze tijdens het rijgwerk niet breken.

De strengen worden vervolgens aan boomtakken of stokken gehangen en dan begint het. De worstbereiders dompelen de walnootslingers in de hete pekmez en hangen ze vervolgens te drogen in de zon.

Deze handeling wordt dan enkele malen herhaald totdat de gewenste dikte is bereikt. Dompelen, drogen, dompelen, drogen.

In Nederland gebruiken wij deze techniek voor het maken van de zogenaamde dompelkaarsen. Uiteindelijk brengt men de walnootworsten naar de grote stad, waar zij onder andere op de kapalıçarşı die wij vandaag bezoeken, te koop aangeboden worden.

Orcik, 25 Turkse lira, lezen wij op het bordje.

Wij vallen als een blok voor de diep donkerbruine variant. En ook al is deze inmiddels bijna een jaar oud, hij smaakt verrukkelijk en we nemen er wat van mee naar Deventer. Niet dat wij tegenwoordig nog van die strenge winters hebben maar vandaag smaken ze ons ook prima, terwijl het nog altijd tegen de veertig graden is.

Of ze de hitte in de auto overleven, dat merken we wel bij thuiskomst. Die gok nemen we graag.

Harput, de oorsprong van Elaziğ.

Als we het idyllische, wat slaperige dorp Harput binnenlopen, is er niets dat wijst op het feit dat hier nog geen honderd jaar geleden achthonderd winkels, tien moskeeën, acht kerken en idem bibliotheken, negentig hamams, twaalf karavanserais, tien religieuze hogescholen en één fort staan.

Van veel gebouwen rest niet veel meer dan wat fundamenteën en stukjes muur maar er blijft zeker genoeg over, wat het brengen van een bezoek aan dit eeuwenoude stadje de moeite waard maakt.

Al is het alleen maar om de talloze slingers met pepers, die overal te drogen hangen aan muren en hekken, voor ramen en waarvan soms de schaduw wel wat weg heeft van een Arabische tekst.

Harput, wat Armeens is voor 'rotsachtige vesting', wordt door de eerste Armeense koningen zo'n tweeduizend jaar geleden gebouwd onder de rokken van de flinke heuvel waarop het fort staat en is ongeveer vijf km verwijderd van het huidige beneden gelegen Elaziğ.

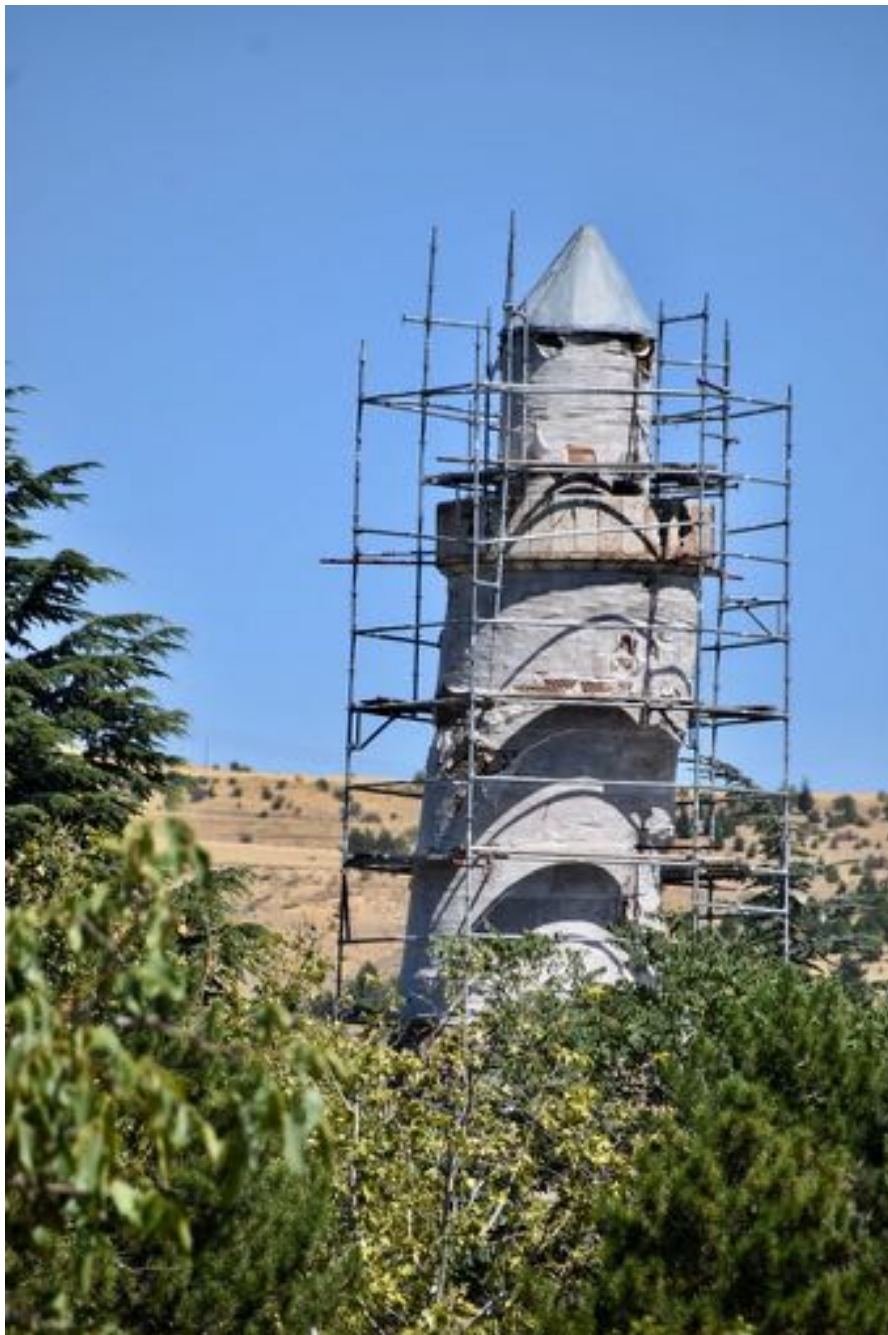
De klim omhoog naar het fort slaan we even over. Wel kunnen we het duidelijk zien liggen en dat is voor dit moment voldoende. Een echte blikvanger in dit hooggelegen dorp met mooi uitzicht over Elaziğ, is de Ulu Camii met een meer dan scheve minaret en binnenin voorzien van fraaie, elegante bogen, die de binnenruimte in kleinere bidruimten verdelen.

De moskee stamt uit 1157, het Selcuk-tijdperk, en is de eerste met een openlucht binnenplaats. Hoewel de minaret verre van dezelfde bekendheid geniet als zijn rivaal, de Toren van Pisa, is het toch zeker interessant genoeg om een bezoek aan te spenderen. Het hellen van de toren, de laatste meting geeft 6,8 aan, wordt vermoedelijk veroorzaakt door verschuiving van de bodem en enkele aardbevingen.

Om omvallen te voorkomen, staat de minaret al geruime tijd in de steigers en is hij voor het grootste deel ingepakt.

Wanneer hij weer in volle glorie te zien is, kan helaas niemand ons vertellen. Voorlopig gaat alle aandacht en geld naar de nieuwbouw van een giga religieus centrum, pal naast de o zo oude en krakende Ulu Camii.

Om in de ondergrondse graffombe van Arap Baba te komen, moet je je wel heel klein maken. Het is namelijk geen sinecure om je door een deurtje te wurmen dat niet hoger is dan, pak 'm beet, driekwart meter. Holger, voor geen kleintje vervaard, laat zich niet kisten, zéker als het om een graffombe gaat en kruipt met camera en al naar binnen om voor mij de kist, zoals altijd met een groene doek bedekt, vast te leggen.

Er komt ook een moeder met haar dochtertje aan. Het kind huppelt met het grootste gemak via het deurtje de graftombe in maar de moeder, die de acrobatische toeren net als ik ook niet ziet zitten, lost het op door voor de ingang een schietgebedje te doen. Ik kniel wel even om een glimp van de graftombe op te vangen maar het gebedje, dát laat ik schieten.

Bovengronds bevindt zich de bij de graffombe behorende moskee. Het is werkelijk een plaatje! De kleuren van de resterende tegels rond de mihrab, kleuren heel harmonieus bij de tapijten, iets wat niet veel voorkomt.

In de in de dikke wanden gemetselde nissen liggen bidkleedjes maar ook doeken en shelvars opgestapeld voor de ongelovige vrouwelijke bezoekers. Maar er is op dit moment niemand aanwezig dus neem ik zelf genoeg met het uitdoen van mijn schoenen bij de ingang. Allah ook, hoop ik.

Andere nisjes doen dienst als allerliefst boekenkastje, ik denk een overblijfsel van de acht bibliotheken die het stadje ooit rijk is.

In het voorportaal van de Nadir Baba Türbesi, van waaruit je de graffombe kunt betreden, zit in de hoek een stokoud vrouwtje, met de linkerpols in het gips en haar hoofd in de handen.

Als ik bij haar ga zitten, steekt zij onmiddellijk van wal. Onlangs is zij gevallen met als gevolg een gebroken pols en een voortdurend aanwezige hardnekkige hoofdpijn. Ondanks dit blijft zij zich kwijten van haar dagelijkse taak, het schoonhouden van de directe omgeving van Nadir Baba Türbesi. Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat.

We geven haar wat geld en ik zeg haar dat zij prachtige tulpen op haar rok heeft.
Daar knapt zij onmiddellijk zienderogen van op.

Bij het afscheid wens ik haar veel beterschap. Zij geeft mij een aai over mijn bol, twee zoenen en de zegen van Allah en daarmee is mijn licht schuldgevoel over het onbedekt betreden van de Arap Baba Camii acuut verdwenen.

De victorie begint in Dersim.

Vandaag komen we aan in Dersim, Koerdisch voor 'zilveren poort'. Echter, in het kader van het gebruik van zuiver Turks, wat de overheid sinds de start van de republiek beoogt, doopt men in 1937 de stad de stad om tot Tunceli, Turks voor 'bronzen hand'.

Eind maart dit jaar wordt hier de communistische Mehmet Fatih Maçoğlu tot nieuwe burgemeester gekozen, in een spannende verkiezingsstrijd met de traditionele partijen. Een van zijn verkiezingsbeloften is de stad haar oude naam weer terug te geven, dus gebruiken wij deze naam alvast in ons blog.

Wie is deze Maçoğlu, de nieuwe burgemeester van Dersim? De afgelopen vijf jaar is hij al burgervader in Ovacık, een plaatsje gelegen in de door natuurschoon overladen Pülümür-vallei.

De regio Dersim ziet zich een paar jaar terug geconfronteerd met Turks-Koerdisch geweld en te midden van al dit geweld ontpopt Maçoğlu zich tot een populaire en hardwerkende burgemeester. Zo richt hij een collectief op dat onder meer bonen en kikkererwten op de vruchtbare valleigronden verbouwt.

Samen met de 'communistische honing', het eerste zeer succesvolle product van dit collectief, vinden de organisch verbouwde producten hun weg naar de keuken en maag van de lokale bewoners, maar ook naar andere delen van het land.

In Dersim wonen voornamelijk Alevitische Koerden. Alevieten vormen een door Ottomaanse en Turkse soennitische overheden gediscrimineerde minderheidsgroep en helaas vindt deze discriminatie ook vandaag de dag nog altijd plaats. De bevolking is op bijna elk punt zeer wantrouwend vanaf het moment dat de centrale overheid in beeld komt.

Onlangs zijn immers in de steden Diyarbakir, Van en Mardin de democratisch gekozen burgemeesters nog afgezet en vervangen door vertrouwelingen van Erdoğan.

De bevolking van Dersim wil absoluut niet dat haar hetzelfde overkomt. Ze houden van hun net gekozen burgemeester en zij besluiten tot een sit-down actie met de boodschap "Blijf van onze keuze af!" De demonstranten, zowel jong als oud, stellen een ploegenrooster in en kunnen het zo een tijdlang volhouden. Indirect is het ook een steun in de rug voor Van, Mardin en Diyarbakir.

Lia en ik bezoeken het gemeentehuis om zo meer te weten te komen over Dersim en haar achtergronden. Op onze weg hier naar toe, lopen we langs een muur van boeken wat symbolisch is voor deze provincie. Sinds jaar en dag lezen mensen in Turkije namelijk nergens zo veel boeken als hier.

Bij de ingang van het gemeentehuis staat een sobere tafel met daarop een aantal boeken getiteld "De communistische burgemeester". Natuurlijk schaffen we een exemplaar aan. Het is het verhaal over Maçoğlu in zijn tijd als burgemeester van Ovacık. De opbrengst van het boek komt geheel ten goede aan een fonds dat onder meer het onderwijs aan armlastige kinderen in Ovacık stimuleert en bekostigt. Goed besteed geld dus!
Alles lijkt te kloppen hier, het ideaal regeert!

Ook in het stadhuis waan je je warempel in een bibliotheek. Overal zien we gevulde boekenplanken en de bewoners van Dersim mogen deze boeken gratis lenen, zo vaak en zo veel als zij willen. Het aanbod is heel divers en voor ieder wat wils. Kinder- en geschiedenisboeken maar ook romans, onder andere van Ayşe Kulin, Elif Şafak en Iclal Aydın, auteurs waar Lia al heel wat vertaalde boeken van gelezen heeft. Lezen is ontwikkeling en ontwikkeling is vooruitgang! Dat begrijpt men hier in Dersim maar al te goed.

Op het gemeentehuis praat ik met Özlem, een medewerker van de gemeente. Zij geeft een hoopvol beeld van de toekomst nu Maçoğlu tot burgervader is gekozen. Misschien is wel de treffendste uitspraak dat zij wijst op haar moderne zomerjurk en zegt dat vrijheid van kleding nu volledig de norm is.

Tijdens zijn campagne voor het hoogste ambt in Tunceli kondigt Maçoğlu al aan in de grote stad net zo te werk te willen gaan als de laatste vijf jaar in Ovacik en dat betekent transparant, mensgericht, dienstbaar en wars van overbodig protocollen. Direct na zijn verkiezing sneuvelt de betonnen veiligheidsmuur voor het gemeentehuis als teken dat alle inwoners welkom zijn op zijn kantoor.

Deze openheid zie en voel je als je binnen in het stadhuis bent.

Geen bewaking of controle, allerlei soorten mensen lopen in en uit en iedereen wordt gelijkwaardig behandeld. Vriendelijk en behulpzaam. Deuren van kamers en kantoren staan, wanneer de privacy dit toelaat, gastvrij open. Een oude vrouw, met een overduidelijke beperking, wordt na haar gesprek met veel zorg en empathie door haar gesprekspartner arm in arm naar de uitgang beneden begeleidt. Zó aandachtig en liefdevol!

Op de dag van zijn inauguratie krijgt Maçoğlu al gelijk te maken met een lijk in de kast. Uit de boekhouding, die de afgelopen twee jaar gerund wordt door een uit Ankara aangestelde bewindvoerder, komen flinke schulden naar voren. Voor Maçoğlu reden te meer om ook in Tunceli een spandoek met de gemeentebegroting aan het gemeentehuis te hangen. Een vorm van transparantie die in Turkije zeer uitzonderlijk is en zonder de aanwezigheid van de inmiddels naar beneden gehaalde muur is het extra goed zichtbaar voor alle inwoners.

De eerste communistische burgemeester van een grote gemeente in Turkije. Opmerkelijk.

Hij wint de verkiezingen met een grote voorsprong op de gebruikelijke oppositie- en regeringspartijen. Vooral omdat hij een levend bewijs belichaamt dat uitgangspunten van transparantie, dienstbaarheid en mensgerichtheid mogelijk en effectief zijn. Hij is geloofwaardig en dit belooft de kiezer in de stembus.

De bevolking is trots op hem en dat blijkt ook uit onze ontmoeting met twee gepensioneerde mannen die in Nederland wonen maar hier hun oorsprong hebben. We raken met hen aan de praat, vanzelfsprekend onder het genot van een glaasje thee. Açık olsun, in deze stad wel heel toepasselijk.

Samen met de inwoners van Dersim hopen wij dat hij de grote verwachtingen waar gaat maken. Als beloning voor zijn kiezers, maar zeker ook als voorbeeld voor heel Turkije opdat men over enkele jaren kan zeggen, "In Dersim begon de victorie!"

Een vredige aanwijzing daartoe zagen we al toen we de stad binnenreden.

Zielloos Erzincan.

We schrijven 26 december 1939, tweede kerstdag.

Erzincan is dan het toneel van de ernstigste aardbeving uit de Turkse geschiedenis die aan ruim 33.000 mensen het leven kost.

De waarnemend gouverneur van de gelijknamige provincie meldt op de militaire radio dat de stad na de beving, met een kracht van 7,9 op de schaal van Richter, volledig in duisternis is gehuld terwijl het zo'n 15 graden onder nul is.

De militaire radio is de enige verbinding met Erzincan die nog functioneert en de vali doet een dringende oproep tot het sturen van artsen en bulldozers.

De stad blijkt volledig van de kaart geveegd en moet, na het bergen en begraven van zoveel doden en het ruimen van al het puin, van nul af aan opgebouwd worden. In de daaropvolgende decennia werkt men hier hard aan maar de ziel van de stad is helaas voorgoed verdwenen.

Vandaag, als wij vanuit Tunceli via een indrukwekkende route door de bergen in Erzincan aankomen, zullen wij de schoonheid van deze stad dan ook niet vinden in oude, historische gebouwen of smalle, schaduwrijke steegjes waar zich aan weerszijde oude Ottomaanse huizen bevinden. Maar ook in de sfeer- en fantasieloze nieuwe stad, die na de alles verpletterende natuurramp door de jaren heen is ontstaan, ligt de schoonheid bepaald niet op straat.

Gelukkig wil de compromisloze en modernistische architect Danyal Tefvik Çiper, naar eigen zeggen enorm geïnspireerd door Frank Lloyd Wright, daar iets aan doen en hij ontwerpt in 1992 de Terzibaba Camii, om zo de stad een boost te geven op architectonisch gebied. Het is een niet te missen gebouw als je Erzincan binnenrijdt.

Een enorme koepel en twee ogenschijnlijk rechthoekige minaretten, die echter bij nader inzien bijna plat en zwaardvormig zijn, bepalen het uiterlijk van deze moskee met het bijbehorende complex dat bestaat uit theehuizen, markten, een businesscentrum, een enorm parkeerterrein en een sociaal voorzieningencentrum.

Het is de bedoeling dat met de opbrengst uit al deze nevenactiviteiten het structureel onderhoud aan de moskee wordt bekostigd. Of dat lukt betwijfel ik, want zo op het oog is er aan de buitenzijde nu al sprake van veel achterstallig onderhoud. De gang van zaken rond de bouw van de moskee is destijds eigenlijk al een teken aan de wand. Vanwege financiële problemen duurt deze namelijk twaalf jaar. Bewoners van de stad moeten uiteindelijk zelf geld ophoesten om de bouw doorgang te laten vinden en als het dan eindelijk af is, kan er niet eens meer een officiële en feestelijke opening vanaf.

Tijdens de Ramadan van 2002 gaat het complex geruisloos open en wordt er voor het eerst in de Terzibaba Camii gebeden. Hoewel de wat conservatieve bevolking het in eerste instantie een té moderne bidplaats vindt, omarmt met uiteindelijk de moskee met hart en ziel.

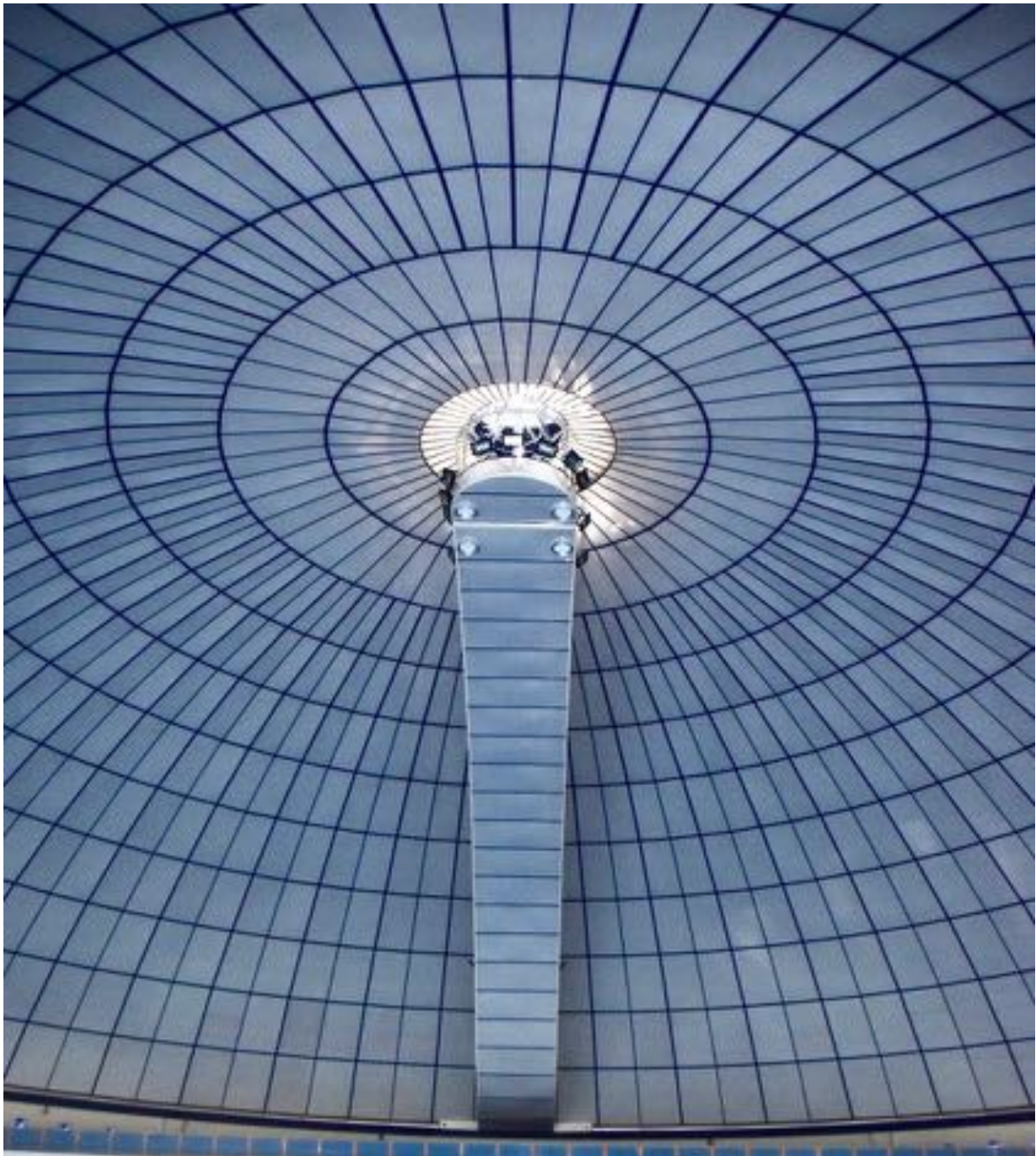
De entree van de moskee is wat armoedig en ziet er erg verwaarloosd uit. Voordat we de trap opgaan, doen we onze schoenen uit die we, boven aangekomen, in de daarvoor bestemde schoenenkast kunnen zetten.

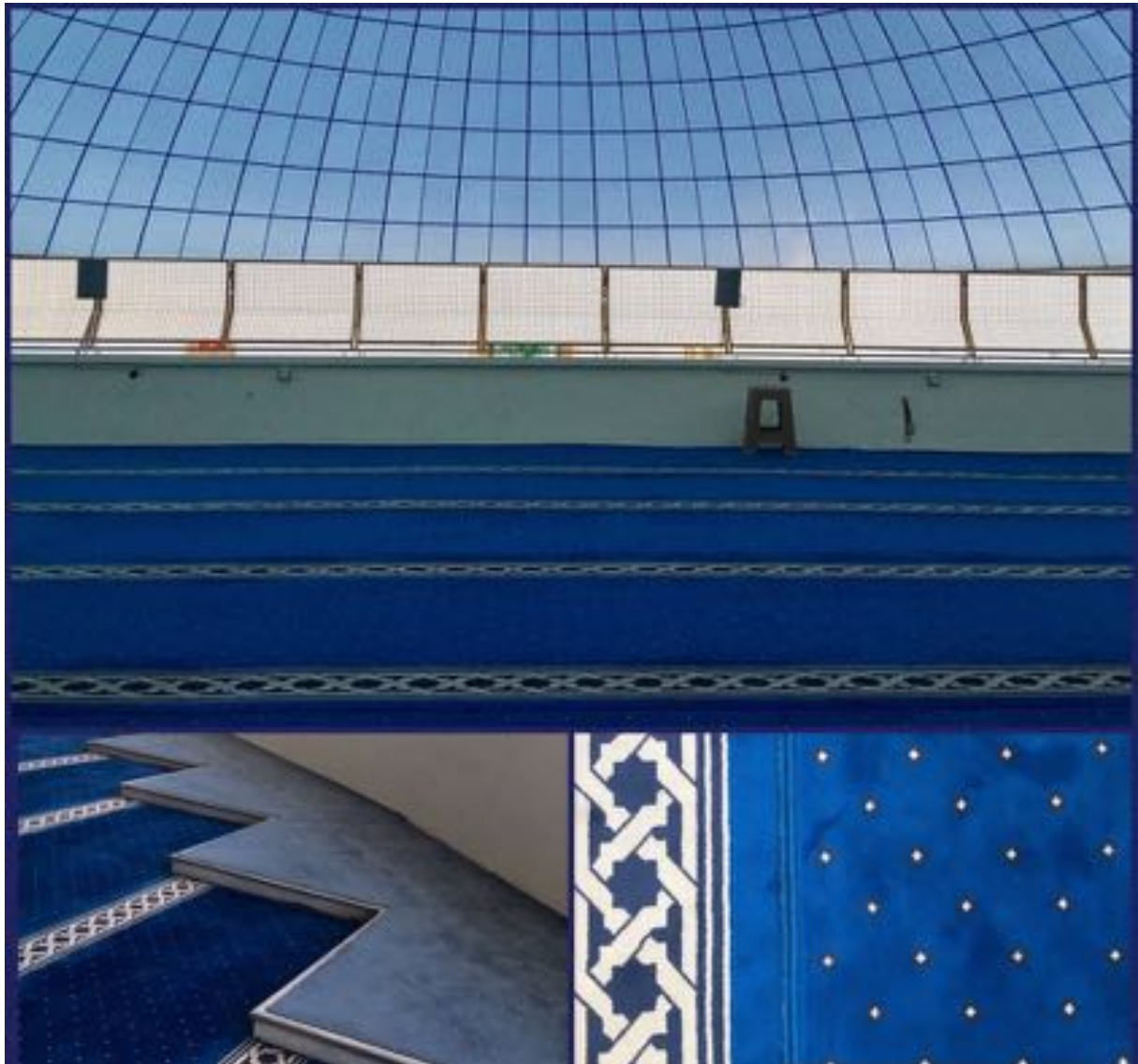
Eigenlijk verwacht ik een enorme hoeveelheid bezoekers en dus ook volle schoenenkasten, maar niets is minder waar. Slechts één enkele man, afkomstig uit Istanbul en net als wij benieuwd naar dit bouwkundige hoogstandje bevindt zich in de adembenemende en enorme ruimte.

De semitransparante koepel is gigantisch. Vierduizend moslims kunnen tegelijkertijd onder dit ronde dak hun gebeden prevelen en de totale zaal heeft een capaciteit van zeventuizend personen.

De prachtig hemelsblauwe tapijten zijn voorzien van gele sterren en wekken de suggestie van de lucht.

De ramen zijn zó geplaatst dat de rondom het gebouw gelegen bergen van binnenuit goed te zien zijn zodat de natuur als het ware de moskee binnenkomt.

Het is een lichte en open ruimte en het interieur heeft een eenvoudige, luchtige en lichte uitstraling. In eerste instantie denk ik dat de mihrab en de preekgestoeltes van rotan gemaakt zijn, door de vorm en de kleur maar het blijkt metaal.

Een verdieping hoger bevindt zich de bidruimte voor de vrouwen want ook al is het een moderne moskee, de geiten blijven ook hier gescheiden van de bokken.

De vrouwenafdeling heeft altijd iets gezelligs vind ik. Her en der liggen bidkleedjes en hoofddoeken en ook de bidkettinkjes hangen en liggen overal verspreid. Maar de dames van Erzincan zijn druk vandaag want ook deze ruimte is volkomen leeg en verlaten.

De Terzibaba Camii is niet alleen licht van binnen, ook voor de constructie maakt de architect gebruik van de meest licht mogelijke materialen. Çiper, geboren in 1932, weet maar al te goed wat een aardbeving teweeg kan brengen.

Erzincan is nu eenmaal gelegen in een prachtig bergachtig gebied en dan ligt een aardbeving altijd op de loer. Mocht zich opnieuw een ramp voordoen zoals in 1939, is de kans klein dat de Terzibaba Camii instort want dat heeft Çiper bij zijn ontwerp en materiaalkeuze op alle mogelijke manieren geprobeerd te voorkomen.

Dit, in combinatie met de hulp van Allah, moet de gelovigen uiteindelijk voldoende veiligheid bieden.

Een te goed bewaard geheim.

Als we vanmorgen in Bayburt op jacht gaan naar een paar postzegels kunnen we niet bevroeden dat we aan het einde van de middag een velletje van 25 stuks met onze afbeelding erop bezitten. In Bayburt zelf stuurt de PTT-bediende ons een beetje van het kastje naar de muur. Ook hier is Tante Pos kennelijk niet meer zo populair sinds de social media een deel van haar taken hebben overgenomen en je de hele wereld over belt voor een appel en een ei.

Maar uiteindelijk weten we onze drie benodigde zegels te bemachtigen.

Vanuit Bayburt rijden we via een kronkelweggetje en langs de oevers van de Çoruh naar de misschien wel grootste verrassing van onze reis.

Zoals altijd zorgt Holger ervoor dat we niet te ver verwijderd overnachten van datgene dat we de volgende dag willen bekijken. Zo lief en zorgzaam! Maar deze keer overtreft het werkelijk alles! Het ons totaal onbekende Baksı Museum staat op het programma voor het komend weekend en we verblijven nota bene óp het museumterrein waar ook een aantal gastenverblijven zijn. We hoeven slechts het tuinpad over te steken en we staan voor de voordeur van het museum.

Onze kamer heeft een uitzicht over de hele Çoruh-vallei, zo mooi en imponerend zoals alleen bergen en rivieren dat kunnen zijn.

We zijn de enige gasten hier. Er wordt vanavond voor ons gekookt, morgen gaan we het museum bezoeken en zondag de omliggende beeldentuin. Het is een plek, bijna té mooi om waar te zijn.

Tijdens de ontvangst op het buitenterras met thee, ontmoeten we ook een PPT-beambte uit Bayburt, die hier voor een klusje is. Wij vertellen over onze moeizame zoektocht naar postzegels die ochtend en hij biedt ons aan om een unieke postzegel voor ons te maken. Zo gezegd zo gedaan.

Hij legt ons vast op de gevoelige plaat bij de museumingang, we lopen mee naar een kantoortje voor het gebruik van een computer, vullen wat formulieren in aangaande de privacy en na een halfuurtje zijn we in het bezit van het beloofde velletje officiële zegels, met Holger en mij als een soort koninklijk echtpaar afgebeeld op de niet-plakkant. Waarde 1.2 Turkse lira, zeg maar zo'n 19 cent, per stuk.

PTT A.Ş. / KİŞİSEL PUL

Wat is er te vertellen over het ontstaan van het Baksı Museum?

De in Istanbul wonende en werkende Hüsamettin Koçan groeit als kind op in het agrarische bergdorpje Bayraktar, in vroegere tijden Baksı geheten. Het is gelegen op steenworp afstand van de Baba Tepe, waar nu het Baksı Museum op staat, en heeft nog geen 500 inwoners.

Hüsamettin verloochent zijn afkomst niet, ook al is hij nu een kunstenaar en professor van naam in de schone kunsten.

Hij wil iets terug doen voor zijn inmiddels overleden ouders én voor zijn dorp. Maar wat?

Het idee is een soort van sociaal project op te zetten voor het dorp, maar zijn echte droom is een museum voor moderne kunst te bouwen op de heuvel waar hij als kind aan het eind van de dag altijd zit, om op de komst van zijn vader te wachten die terugkeert van zijn werk. Een droom, die hem niet loslaat.

En hij besluit die heuvel, van waaruit je de Çoruh-vallei dus zo mooi kunt overzien, te kopen en noemt het Baba Tepe.

Hij schrijft fondsen aan, zoekt sponsors uit het bedrijfsleven en zijn droom begint langzaam aan werkelijkheid te worden.

Tien jaar is er aan het project gewerkt en gebouwd en natuurlijk ontstaat er tijdens het proces een flink geldtekort.

Ruim honderd kunstenaars schieten Hüsamettin te hulp en stellen allemaal een kunstwerk ter beschikking dat geveild wordt.

Met deze opbrengst klopt het investeringsbudget en gaan de deuren van het Baksı Museum uiteindelijk in 2011 open voor publiek.

Maar dit museum is meer dan alleen een plek waar je hedendaagse kunst kunt bewonderen. Het concentreert zich ook op de sociale en economische problemen van het dorp en de omgeving. Vanaf de start is de hoop van Hüsamettin dat het museum grote aantallen bezoekers trekt en daarmee de ontwikkeling van de regio stimuleert.

Ooit is het dorp beroemd om zijn gunstige ligging aan de Zijderoute en om zijn wevers en pottenbakkers. Het wordt zelfs genoemd in de reisverhalen van Marco Polo. Maar de traditionele beroepen zijn zo goed als verloren en de Zijderoute is al lang verleden tijd. De ambachtelijke kennis die het dorp ooit rijk is, vertrekt samen met al de inwoners die naar de grote steden verhuizen. Met de aanwezigheid van het museum hoopt Hüsamettin ambachten weer nieuw leven in te blazen. Het museum combineert dan ook de in de tentoonstellingen getoonde moderne kunst met tradities en waarden uit zijn jeugd en de exposerende kunstenaars nemen dit desgevraagd ook als uitgangspunt bij het maken van hun werk.

Daarnaast wil hij moderne kunst naar het platteland brengen en werkgelegenheid scheppen in de directe omgeving van zijn geboortedorp.

Maar of het museum een heel lang leven beschoren is, betwijfelen wij. In de wintermaanden, als de sneeuw metershoog ligt, is Baba Tepe niet of nauwelijks te bereiken en is het dus gesloten. En nu, eigenlijk de ideale tijd van het jaar, zijn wij de enige bezoekers en als we tijdens de ontvangstthee met de medewerkers praten, blijkt al snel dat het bezoekersaantal verre van voldoende is.

Het is toch wel bizar dat, hoewel hier intussen al zo'n acht jaar exposities georganiseerd worden, wij en velen met ons nog niet eerder iets horen van of lezen over deze parel onder de musea.

Goede nationale én internationale aandacht voor meer, veel meer naamsbekendheid is dan ook bepaald geen overbodige luxe voor dit ongewild té goed bewaard geheim!

Wij proberen met ons blog hier een bescheiden aandeel in te leveren.

Kunst van gebruiksvoorwerpen.

Vanaf het moment dat we de museumzaal betreden, voel ik een glimlach opkomen die gedurende het bezoek aan de solotentoonstelling "Aşina" van Şakir Gökçebağ niet meer verdwijnt.

Aşina betekent zoveel als "dat wat je herkent, er mee vertrouwd zijn" en dat is exact het gevoel dat de installaties van deze kunstenaar oproepen. Hij haalt alledaagse gebruiksvoorwerpen uit hun vertrouwde context en vervormt ze op een vaak humorvolle wijze tot een installatie.

Bij de eerste installatie is het gevoel van herkenning overduidelijk. Sinds de start van de rondreis van Holger en mij, kijken we regelmatig naar de typisch Turkse bezem, maar dan wel met steel. Onze tuin ligt doorlopend bezaaid met bamboeblaadjes en enkele keren per week veeg ik de boel bij elkaar, tot groot genoegen van de katten die mij het mij bijna onmogelijk maken dit klusje te klaren. Een bezem met steel dus. Zonder is geen probleem, maar met lijkt niet meer te bestaan.

Totdat we gisteren in Bayburt rondlopen en er één op ons pad komt. Hoe toevallig is het dan, dat dit het eerste is wat we zien op deze tentoonstelling. Een wand vol met deze bezems, op een bijzondere manier met elkaar verbonden.

Een zaal verder zien we ze nogmaals, maar nu als een vlucht trekvogels.

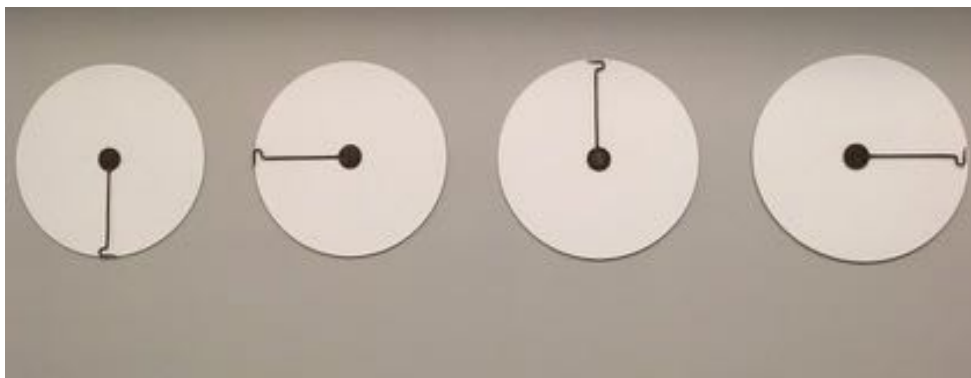
Even verder ligt een hoop houtjes van wasknijpers op de vloer, tegen de wand. Aan de wand hangt een sculptuur, gemaakt van de metalen knijpveren van die wasknijpers. Ik weet niet of dit werk iets wil vertellen over de kwaliteit van de Turkse wasknijpers, maar herkenbaar is het in ieder geval wel.

De kraag van het overhemd vormt het middelpunt van een vierkant dat gevormd wordt door de rest van het tot een lange reep geknipte shirt en als een stropdas vanuit de kraag ontstaat. Door het gebruik van streepjesoverhemden voor deze installatie ervaar je het beoogde visuele effect wanneer je van de ene naar de andere kant loopt.

De vier klokken die de verschillende tijdzones aangeven, zoals je deze vaak ziet bij de receptie van een hotel. New York, Parijs, Beijing en Sydney, dat zijn de wereldsteden waar het dan meestal om gaat. En Amsterdam natuurlijk, als je je in Nederland bevindt. Hier doen de vier cirkels aan de muur, te zien op de foto hieronder, mij aan denken.

De haken op de wijzerplaat komen mij niet bekend voor, maar bij navraag blijkt het te gaan om haken die gebruikt worden bij het bakken van lavaş in de tandir. Deze oven oogt als een waterput met diep beneden het altijd brandende vuur. Mocht de lavaş van de binnenwand naar beneden vallen, kan het brood met deze haak van verbranding gered worden. Ook worden ze gebruikt om stukjes vlees aan te prikken en zo in de tandir te roosteren.

Alsof ze een feestje vieren en samen op de dansvloer staan, deze gootsteenploppers. Zo elegant, bijna op hun tenen en sommige nog zoekend naar evenwicht.

Of staan ze misschien, zo met hun koppies bij elkaar, gewoon te roddelen over deez' en gene.

Hoe dan ook, het werk straalt in ieder geval iets intiem en een gevoel van saamhorigheid uit.

En dat is altijd goed, vind ik.

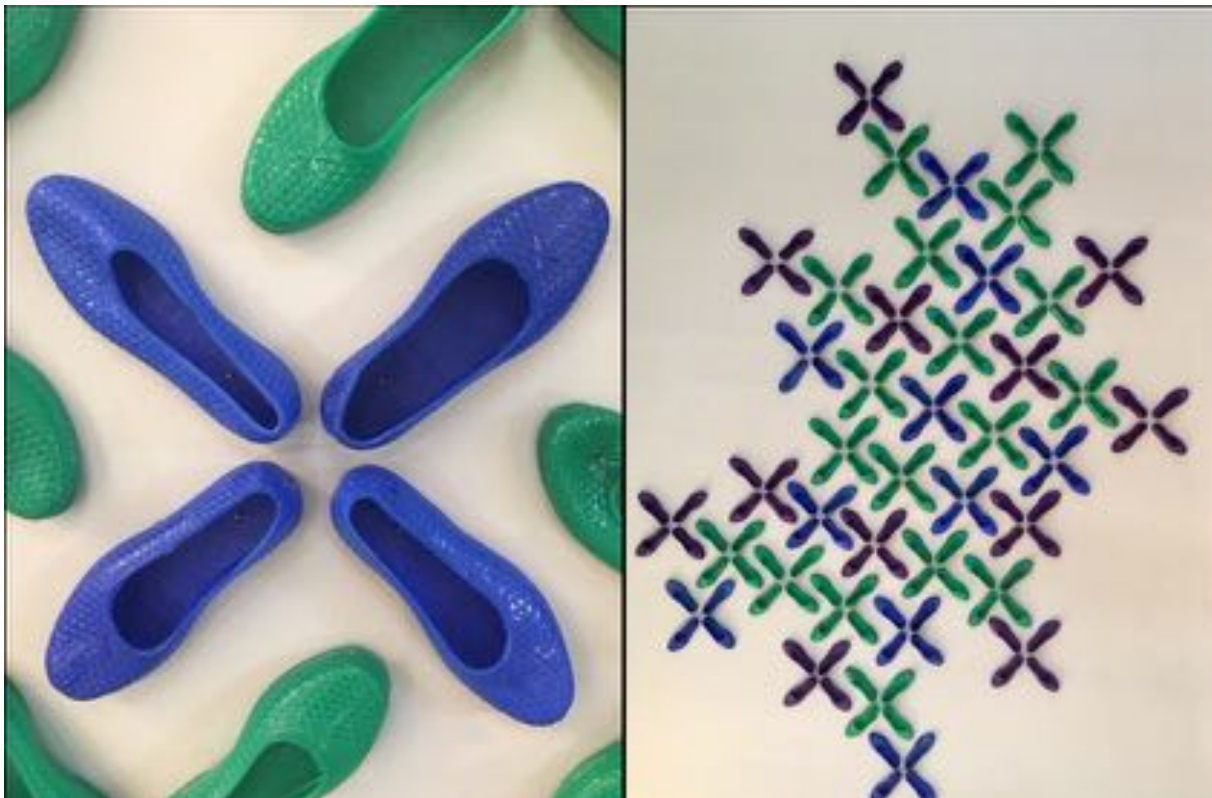

Door de tepsi's juist niet met de middelpunten op elkaar te bevestigen, wekt deze installatie de indruk dat het hier om hele diepe, trechtervormige schalen gaat. Niets is echter minder waar. De randen zijn misschien een cm of vier à vijf hoog en dat is dan ook de werkelijke diepte.

Bij de diabolo-achtige figuur zijn de tepsi's met de bovenranden van groot naar klein aan elkaar bevestigd. De roestvrijstalen bakblikken, gebruikt voor zoete en hartige gerechten, verliezen zo volledig hun functionaliteit.

Als ik het affiche van deze expositie vanaf een afstand bij de ingang van het Baksı Müzesi zie hangen, denk ik in eerste instantie dat het om een borduurwerk in kruissteek gaat en Holger wil al een foto voor Jan uit Amsterdam maken omdat hij fan is van alles wat met borduren te maken heeft. Dichterbij gekomen blijken het helemaal geen kruissteekjes maar plastic schoenen te zijn. Deze schoenen worden veelal op het platteland gedragen waar de wegen niet allemaal verhard zijn en het na een fikse regenbui flink modderig kan worden. Dit soort schoenen zijn goed wasbaar en behoeven niet telkens een poetsbeurt, wat met lederen exemplaren wel het geval is. Overigens denk ik wel dat het de bedoeling van Gökçebağ is dat de associatie met borduren gemaakt wordt. Handwerken in het algemeen is ooit ook in Turkije een uiterst nuttige bezigheid voor meisjes en vrouwen geweest.

Al met al is het een vrolijk makende expositie die wij vandaag zien van deze nationaal en internationaal bekende Turkse in Hamburg wonende kunstenaar. De door Gökçebağ gebruikte vertrouwde, alledaagse voorwerpen die deels specifiek zijn voor deze regio, krijgen een geheel nieuwe vorm doordat hij breekt met de werkelijke en praktische betekenis, zonder dat deze vergeten of totaal onherkenbaar wordt. Het raakt werkelijk de ziel van Anatolië. Hierdoor is het ook voor de bewoners uit het dorp Baksı en omgeving erg leuk om naar deze tentoonstelling te komen kijken. Er is altijd iets vertrouwd en eigen wat men herkent en wat drempelverlagend werkt om naar kunst te komen kijken en dat is precies het doel dat de initiatiefnemer van dit museum wil bereiken.

De man met de zeis.

Als we langs de begraafplaats lopen vragen we ons af of hier niet meer mensen liggen, dan dat er in het dorp Baksı wonen.

Zo goed als de hele weg van het museum naar het dorp voert ons namelijk langs de graven, waarvan sommige bijna in de berm liggen.

Er is daar waar het terrein begint en eindigt een toegangspoort, maar zoals altijd en overal ontstaat er op een gegeven moment een olifantspaadje en dat is ook hier het geval. Inclusief een laddertje om zo gemakkelijker op de hoger gelegen begraafplaats te komen.

Het dorp wordt kennelijk bewoond door slechts enkele grote families want er komen maar een stuk of tien achternamen voor op de grafstenen waaronder die van Hüsamettin Koçan, de initiatiefnemer van het Baksı Museum en afkomstig uit het dorp waarnaar wij op weg zijn.

Als de dodenakker eindigt en de boerenbedrijfjes beginnen loopt opeens de man met de zeis voor ons.

We kijken elkaar aan en fronsen onze wenkbrauwen. Hopelijk is dit geen slecht voorteken.....

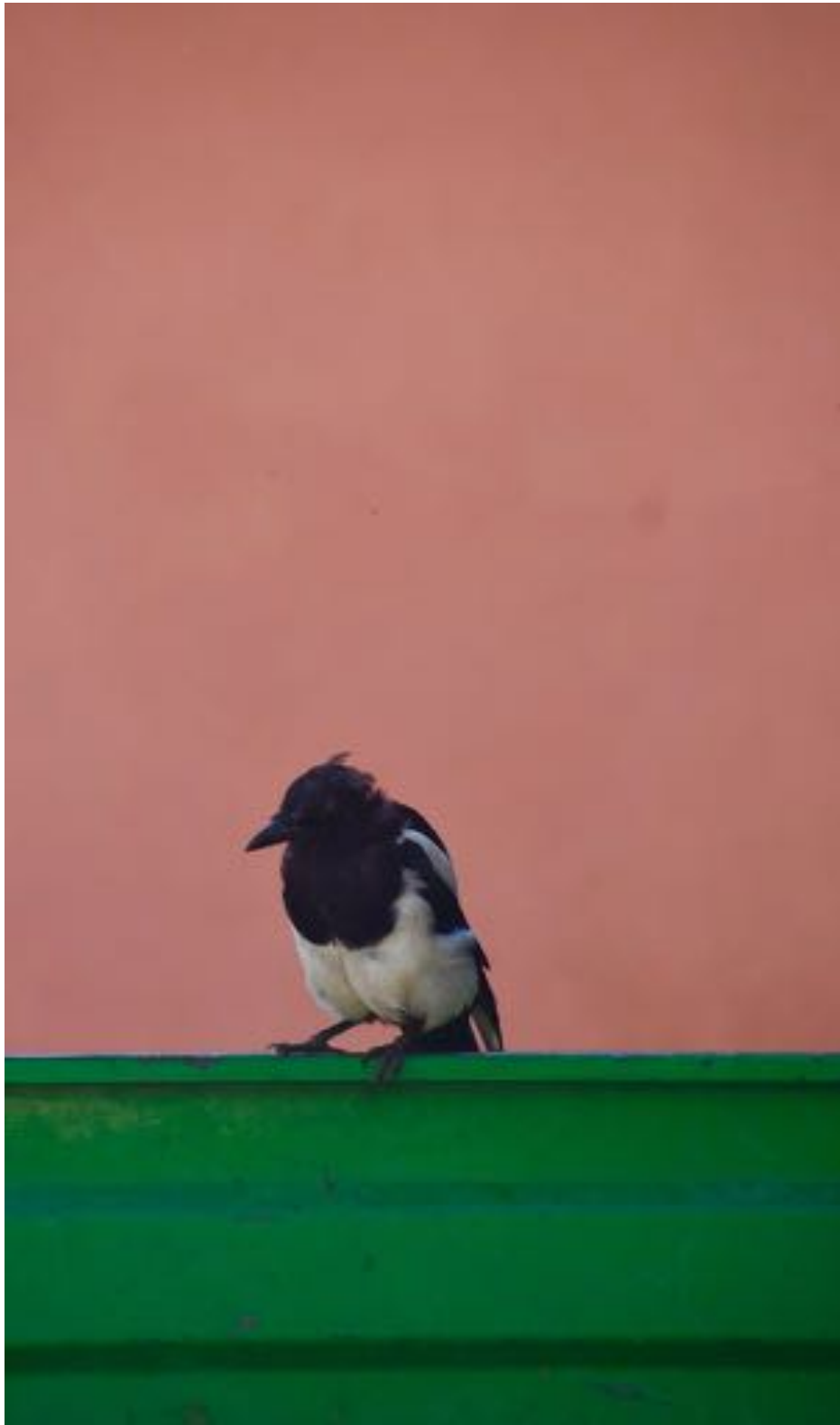
Maar dit blijkt allerm minst het geval. Iedereen in het dorp is wel om een praatje verlegen en ook wij hebben alle tijd, dus veel mooie ontmoetingen vallen ons ten deel.

Het is echt een dorp waar al heel lang geleden de tijd is stil gaan staan. Veel panden lijken ieder moment in te kunnen storten maar waarschijnlijk houdt alles elkaar in evenwicht, zolang er niets wordt afgebroken. Soms zien we zelfs nog een mini-huisje, gebouwd op het niet al te stevig ogende dak van een woning.

Kippen met kuikentjes scharrelen overal lekker in 't rond en ik begrijp onmiddellijk waarom mijn gekookte eitjes 's morgens bij ons ontbijt zo overheerlijk smaken.

Een ekster die alles vanuit de hoogte bekijkt en een prachtige achtergrond heeft uitgekozen, laat zich gewillig op de foto zetten.

Van 1927 is hij.

Dit is zo ongeveer het eerste wat hij ons vertelt. En natuurlijk dat hij geboren en getogen is in Baksı. Het museum, ja, dat kent hij wel.

Wanneer de plannen vaste vorm aan gaan nemen, verkoopt hij immers het stuk van zijn land waar een deel van het complex op gepland is. Dus hij volgt de bouw destijds op de voet.

Maar het dorp is helemaal niet meer wat het is geweest. Van de honderdvijftig huizen dat het ooit rijk is, zijn er nu nog tachtig over en van de vijf leraren is er nu nog slechts één werkzaam. Bijna alle gezinnen met kleine kinderen verhuizen tegenwoordig naar de grote stad, waarmee hij in dit geval de provinciehoofdstad Bayburt bedoelt.

Hij heeft verderop nog een stukje land, waar hij het een en ander op verbouwt. Daar is hij naar op weg. Tweeënnegentig jaar oud!

En terwijl hij zijn weg vervolgt richting moestuin, hoor ik achter mij een kinderstem en in één ogenblik zie ik het verleden en de toekomst van dit boerendorp voor mij.

De van “naylor” gemaakte schoenen, die we zien op de tentoonstelling Aşina, komen we hier veelvuldig tegen op onze wandeling door het dorp.

Soms zó schoongeboend dat ze als nieuw lijken, maar veel vaker in een staat die goed laat zien waarom dit schoeisel zo praktisch is in deze omgeving en pumps en open sandaaltjes geen optie zijn.

Het is grappig om te merken dat je deze alledaagse gebruiksvoorwerpen toch met hele andere ogen bekijkt nu ze model hebben gestaan voor allerlei kunstinstallaties. We sjouwen verder zonder altijd goed te weten of we ons op een boerenerf of op de openbare weg bevinden maar dat is hier helemaal geen probleem. Veel meer dan eens worden we uitgenodigd voor een glaasje thee en zelfs enkele malen voor een heel ontbijt, maar aangezien dat wij dit al hebben genuttigd, slaan we deze uitnodigingen af.

Totdat een allervriendelijkste vrouw, die haar schapenwol aan het drogen is in de zon, aangeeft dat zij aan een pauze toe is, een ayran gaat drinken en ons vervolgens uitnodigt op haar dakterras voor ook een ayran, dat heerlijke, dorstlessende yoghurt drankje. We klimmen gedrieën de trap op en ook haar schoonzus die opeens uit de lucht komt vallen, loopt met ons mee.

Perihan en Kismet nodigen mij uit om op met hen op het bankje te gaan zitten en we kletsen honderduit. Ja, ook zij kennen het museum wel. Ik laat hen de foto's zien die ik gisteren gemaakt heb en zij schaterlachen het uit wanneer ze zien hoe de bezems, schoenen en de oven-haken door de kunstenaar zijn gebruikt.

Kismet gaat staan en doet een van de schoenen aan die bij de voordeur staan. Koket steekt ze haar voet wat naar voren en moedigt mij aan om er een foto van te nemen. Even het gevoel dat je op de catwalk staat, hoe fijn is dat!

Als we de ayran op hebben en ons rondje dorp af willen maken, staat ook Kismet op. We moeten even mee naar haar schuurtje, waar in de vloer haar tandir-oven van ruim een meter diep is en waarin zij haar eigen lavaş maakt.

Ze opent de deksel, zodat wij erin kunnen kijken, maar ik zie slechts een groot zwart gat. De bijbehorende haak hangt aan de muur.

We vinden het geweldig om op deze manier de alledaagse gebruiksvoorwerpen waar we gisteren in ons blog over vertellen zo tegen te komen. Ik laat de dames beloven dat zij in het museum gaan kijken omdat ik ervan overtuigd ben dat zij er echt heel veel plezier aan zullen beleven.

Als we het dorp bijna uit zijn, zien we op de valreep nog een bakkal.
De verslavend lekkere honing bij ons ontbijt komt uit de omliggende dorpen
en gisteren, tijdens onze wandeling, zien we regelmatig bijenkasten staan.

Boven een kastenveldje vliegt zelfs een zwerm prachtige, bontgekleurde bijeneters. We zien ze in de lucht, loerend naar een lekker bijtje en als ze er een ontdekken schieten ze er in een duikvlucht op af.

We hopen op honing uit dit gebied bij de bakkal en warempel, een paar plankjes aan de muur staan vol met potten Baksı honing.
We nemen twee potten mee om straks, als we weer thuis zijn, de zoete smaak die het bezoek aan dit dorp bij ons achterlaat opnieuw te kunnen proeven.
Oh, en de man met de zeis hebben we gelukkig niet meer gezien!

“Leave or Stay?”

Dit is de titel van het beeld, dat je verwelkomt en je uitzwaait wanneer je het Baksı Müzesi-terrein oploopt. We komen het de afgelopen dagen, tijdens ons verblijf hier, regelmatig tegen.

Het is een werk van Hüsamettin Koçan zelf en maakt deel uit van de beeldentuin die rondom het museum is aangelegd.

Enkele werken vinden hun plek in de prachtig aangelegde en goed onderhouden tuin, andere staan verborgen ergens in de bergen.

Het beeld bestaat uit metalen twee mensfiguren, opgebouwd uit op elkaar geschroefde silhouetlagen. De één, de 'leaver' is onbehandeld, door de tijd heen gaan roesten en ziet er dus aangetast uit. De ander, 'de stayer', is roodgelakt, daardoor goed geconserveerd en gaat nog wel een flinke tijd mee.

Voor ons staat het beeld symbool voor ziekte en gezondheid maar ook voor jeugd en ouderdom. Twee innig met elkaar verbonden mensen die binnen niet al te lange tijd gedwongen worden elkaar los te laten.

"Sivri sinek" van Ibrahim Koç, is een reusachtig metalen sculptuur dat een mug verbeeldt en staat op het platte dak van een lager gelegen bijgebouw van het museum.

De opengewerkte vleugels steken mooi af tegen de bergen, die als achtergrond fungeren.

Koç, opgegroeid eind jaren '80 en '90 van de vorige eeuw, wat politiek ook toen al een moeilijke periode voor Turkije is, ziet de mug als symbool voor uitbuiting, bloedzuigend en irritant gedrag, eigenschappen die hij ook veel politici van toen maar zeker ook van nu toedicht.

Een gekleurd politiek statement dus.

In het grasveld staat een gift van het dorp Baksi aan het museum en is getiteld "Değirmen Oluđu" wat uitloop van de molen betekent. Het heeft, wanneer je er frontaal naar kijkt, wel wat weg van een enorm aardvarken maar het is dus een silo, prachtig verkleurd doordat de verflagen zijn gaan bladderen en het materiaal daardoor is gaan roesten. Het kleurt mooi bij het groen van het gazon.

Het ambachtelijke uit het dorp vermengen met moderne kunst, wat Hüsamettin Koçan zichzelf als doel stelt, komt in dit object goed tot uiting.

Buiten, achter het depot in een door twee muren gevormde hoek, ontdekken we "Örümcek Ağı" van Nur Gökbulut. Het is een subtiel spinnenweb, alleen zichtbaar als het zonlicht erop valt waardoor het nauwelijks in z'n geheel is waar te nemen en je steeds een ander gedeelte te zien krijgt. Het werk is door de kunstenaar ter plekke gemaakt en geschonken aan het museum.

Het staat in veel beschavingen symbool voor het gehele proces tussen leven en dood, de boom des levens. Vaak zien wij de cipres, die hier meestal model voor staat, afgebeeld op Osmaanse grafstenen, bij fonteinen, tegeltableaus en in geweven of geknoopte tapijten.

Hier, in de bergen rondom Baksı Müzesi, zien we de "Tree of Life", gemaakt door Tuğral Selçuk. Een mooiere plek voor dit kunstwerk is ondenkbaar.

De grote metalen, ook door roest aangetaste schaar "Open your Eyes" genaamd, komt uit handen van Kemal Tufan. Het is een eerbetoon aan de vroegere tapijtweefters in het dorp, vermaard om hun geweldig mooi ontworpen vloerkleden. Helaas is ook dit ambacht hier zo goed als verdwenen.

Van dezelfde kunstenaar is "Submarine", dat iets hoger gelegen zijn plek en aandacht opeist.

Vooraf wanneer je boven staat en je laat je blik naar beneden glijden, krijg je, door de aanwezigheid van deze duikboot, het gevoel dat je op de bodem van de oceaan uitkijkt in plaats van op een wat lagergelegen heuvel. Zo'n suggestie kan een kunstwerk dus wekken.

“Weave of things” van de Amerikaan Mike Berg, heeft ook een relatie met het weven van tapijten. Hij voelt zich sterk verbonden met landen als Turkije, Oezbekistan en Armenië vanwege de eeuwenlange traditie die deze landen met dit ambacht hebben.

Berg maakt al een aantal jaren zelf kelims die hij beschouwt als abstracte, geometrische schilderijen. Ook creëert hij geborduurde schilderijen en hij ervaart draad en garen eigenlijk als een ander soort verf.

De driedimensionale metalen ‘tapijttrol’ hier in Baksı is, net als de schaar van Kemal Tufan, een ode aan de tapijtweeffsters uit deze regio.

Dit is het derde en laatste blog dat wij wijden aan ons verblijf hier in het werkelijk paradijsachtige Baksı Müzesi en directe omgeving. Veel dank aan Tüğçe en Fahriye die ons drie dagen lang in de watten leggen en op al onze vragen geduldig antwoord en uitleg geven. En misschien is het museumgebouw wel het mooiste kunstwerk van de beeldentuin.

Als een berg voegt het zich naar het aangrenzend berglandschap, waardoor het, ondanks zijn duidelijke aanwezigheid, toch nederig en bescheiden blijft. Al met al is dit zonder twijfel het meest bijzondere museumbezoek dat we ooit hebben meegemaakt!

Leave or stay?, is de vraag.

“Kom, blijf, leer, produceer en keer dan terug naar waar je vandaan komt met alles wat je hebt geleerd en ervaren. Deel dit met hen die je destijds achterliet.”

Dit is zijn woorden van Hüsamettin Koçan en dit is precies wat hij doet. Wat zouden wij graag nog wat langer blijven maar wij moeten verder vandaag. Echter, één ding is zeker. Wij komen hier vroeg of laat weer naar terug!

Schoon aan de haak.

Op dit moment vieren de Alevieten het Aşure-feest.

Zij hangen een stroming binnen de islam aan die meer gebaseerd is op intenties dan op de letter van de koran.

Aşure is de tiende dag van het nieuwe islamitische jaar, 10 Muharrem. Nadat op 1 Muharrem de imam het nieuwe jaar inzegt in de moskee, is de tiende pas de échte feestdag.

Het is een dag van tegenstellingen. Er heerst blijdschap om de dingen die het nieuwe jaar hopelijk gaat brengen, echter ook verdriet om wat men in het afgelopen jaar verloren heeft.

En het is een gezellige dag. Men zoekt elkaars gezelschap op, zowel thuis als op straat.

Als vanouds hoort bij deze dag het gerecht Aşure Çorbası, een koude, zoetige noten-vruchten-granen-peulvruchten-soep. Vanochtend serveren ze dit bij ons ontbijt in het hotel in Tokat, waar wij intussen aangekomen zijn. Ik vind het altijd erg lekker. Elk jaar komt er wel een bekende deze lekkernij bij ons thuis brengen. Er wonen namelijk relatief veel Alevieten in Deventer.

Ook is het de gewoonte dat je op deze dag uitgebreid een bad neemt. Het verhaal gaat dat uit alle kranen op de hele wereld water stroomt dat uit de heilige bron van Mekka komt, de Zamzam. Gewassen met dit water het nieuwe Alevitische jaar in, nou, dat wil ik wel meemaken. Had ik dit van tevoren geweten dan had ik mijn kildan, hamam tası, peşkir, nalinlar en zeep plus puimsteen, beide aan een koordje, van huis meegenomen.

De kildan is een koperen 'tasje' dat men lang geleden meeneemt naar de hamam met daarin zeep, puimsteen en eventueel henna, wanneer je haar daar weer aan toe is. In de bodem zitten gaatjes, zoals bij een vergiet, zodat tijdens de weg terug naar huis het achtergebleven water makkelijk weg kan lopen.

De hamam tasi is een koperen schaalpje, waarmee je jezelf met warm water begiet in de hamam.

De peşkir, de dunne, katoenen omslagdoek, gebruik je wanneer je het badgedeelte even wilt verlaten om wat te drinken, het toilet te bezoeken of wilt roken. De nalinlar zijn de houten slippers, die je écht alleen in het badhuis mag gebruiken. Hygiëne is namelijk topprioriteit in de hamam!

Al deze attributen uit de Ottomaanse tijd bevinden zich in onze badkamer maar natuurlijk worden ze vandaag de dag niet meer gebruikt in en op weg naar de hamam. Plastic wint het immers al lang geleden van koper en hout.

Tokat heeft een eeuwenoude hamam, Ali Paşa genaamd, dat al sinds 1572 dag in dag uit geopend is.

Ik sta bijna op ooghoogte met de kenmerkende loden koepels op het platte dak. Deze koepels zijn voorzien van glazen stolpen waardoor het daglicht naar binnen valt. Er zijn geen ramen in de wanden want pottenkijkers kunnen de badgasten natuurlijk niet gebruiken.

Ik zoek de vrouweningang en terwijl ik het om het gebouw heen loop zie ik aan de drooglijnen de voor Turkije zo kenmerkende omslagdoeken hangen. Hier word ik al blij van!

Het vrouwengedeelte laat zich al snel vinden, aan de zijkant van het gebouw. Geen prachtig houten poort zoals bij de mannen, maar een veel mooiere door de wind bewegende 'deur' van vitrage-stof. "Kom binnen, kom binnen", lijkt het gordijn gastvrij te gebaren en te fluisteren.

Tokat is van oudsher de stad waar de masseurs vandaan komen. Ooit vaardigt een van de sultans een decreet uit waarin hij alle hamams in het Osmaanse rijk verplicht om masseurs uit Tokat aan te stellen. Waarom is niet bekend maar zo kunnen dus specialismen in een stad of regio ontstaan.

Bij binnenkomst vangt Elif mij op. Zij blijkt degene die mij tijdens het gehele hamam-ritueel begeleidt en dit begint al bij de ingang met het aanreken van een mooie turquoise peşkir, een oranje kunststof plonsbakje en een paar zwarte plastic slippers.

We staan in de hal met een waterbekken in het midden en langs de wanden de houten cabines waarin je je uit en na afloop weer aan kunt kleden. Mijn sieraden en tasje gaan in een kluisje en ik krijg van Elif een kleedhokje toegewezen.

Met de hamamdoek om en de slippers aan stap ik vervolgens de badruimte binnen. Eerst krijg ik de gelegenheid om te wennen aan de warmte en hoge luchtvochtigheid. Overal is marmer om mij heen, de waterbekkens, het enorm grote, verwarmde plateau in het midden en de lambrisering langs de wanden. Op dit plateau vinden zo dadelijk de behandelingen plaats.

Het is nog erg rustig, slechts één andere bezoeker zit al flink te zweten op een marmeren verhoging naast een waterbekken dat gevuld is met warm water. Op haar verzoek neem ik gezellig plaats bij het bassin tegenover haar en al keuvelend over koetjes en kalfjes voel ik intussen dat mijn huid gaat gloeien en de poriën zich openen. Het is eigenlijk een heel intiem gebeuren. Je zit daar, beiden poedelnaakt, alsof je elkaar al jaren kent maar niets is minder waar.

Af en toe begiet ik mezelf met het heerlijk warme water en geniet van de serene rust dat het geheel uitstraalt.
De koepel boven mij fungeert als een soort lamp doordat het zonlicht in de vorm van brede stralen erdoor naar binnen valt.

De stoom en warmte werken heerlijk relaxed voor lijf en geest. Mijn spieren ontspannen zich en het zweten helpt straks om mijn lichaam te reinigen. Ik voel zelfs m'n ogen bijna dichtvallen.

En dan schudt Elif mij wakker, ik moet plaatsnemen op een matrasje op het plateau in het midden en zij begint met behulp van een speciale washand aan een flinke scrubbeurt om zo alle dode huidcellen van m'n huid te verwijderen.

De warmte, het geluid van druppelende kranen en plonzend water doen mij heerlijk doezelen en ik moet echt opletten dat ik niet inslaap val.

Dan volgt de schuimmassage. Elif haalt een soort van kussensloop door een bak met olijfzeep en knijpt dit vakkundig boven m'n lichaam uit, waardoor ik bedekt word door een grote laag schuim. Ik word van top tot teen heerlijk ingewreven en vervolgens weer afgespoeld.

Ik ga even terug naar mijn plaats naast het waterbekken om zelf nog wat water over mij heen te gooien met dat oranje plastic bakje. Elif komt daar mijn haar wassen en mijn hoofd masseren.

Dan, last but not least, de full body massage. Dertig minuten lang wordt mijn lijf vanaf mijn voeten tot aan mijn hoofd gemasseerd met behulp van olie en een paar vakkundige handen. Ze weet inmiddels van de zwakke plekken in mijn onderrug en linkerborst en houdt daar volledig rekening mee. Elif is een bijzonder vriendelijke vrouw die alles in het werk stelt om het mij naar de zin te maken waardoor ik mij volkomen aan alles kan overgeven.

En zo gaat het hier dus al 450 jaar lang. Buiten de hamam is veel veranderd door de eeuwen heen, maar binnen heeft de tijd min of meer stil gestaan en ik onderga het traditionele wassen en masseren nog altijd met hetzelfde ontspannen gevoel als de vrouwen van destijds.

Wel is het bezoeken van het badhuis voor de Ottomanen destijds veel meer dan alleen noodzaak. Zo bezoekt een aanstaande bruid met haar vrouwelijke familieleden de dag voor de bruiloft uitgebreid de hamam. Hier wordt zij mooi gemaakt en zij zingen, eten en dansen samen. Als gelin gaat zij immers na het voltrokken huwelijk bij haar schoonfamilie wonen en dat kan behoorlijk ver verwijderd zijn van waar zij vandaan komt. Ook nu nog is het badhuis soms een belangrijk onderdeel van Turkse vrijgezellenfeesten.

Ook is in de Osmaanse tijd de hamam een plek waar vrouwen elkaar schoonheidsgeheimen verklappen en oefenen met lichaams- en haarverzorging. De speciale technieken van scrubben, harsen en opmaken worden van moeder op dochter doorgegeven. Het is een belangrijke plaats om elkaar te ontmoeten en bij te praten. Vrouwen onder elkaar en mannen onder elkaar. Na het baden blijft het in de relaxruimtes vaak nog lang druk, onder het genot van een glaasje kruidenthee, vers fruit of andere lekkere hapjes. Het baden is in die tijd nauw verbonden met het dagelijks leven. Een plek waar mensen van alle rangen en standen, jong en oud, rijk en arm, stedeling of dorpeling, vrij kunnen komen.

Na nog een kopje thee, kleeid ik mij weer aan en met een perzik-zachte huid en een natte turquoise omslagdoek in een plastic tasje aan m'n arm sta ik na zo'n anderhalf uur weer als herboren op straat.

Schoon aan de haak om samen met Holger aan de laatste twee weken van onze tot nu toe prachtige rondreis door dit mooie land te beginnen.

Vrijdag de dertiende, wat een geluk!

Om zes over vijf in de ochtend zingt de muezzin ons wakker met zijn azan. Bepaald geen verjaardagsliedje maar de oproep voor het eerste ochtendgebed, na zonsopgang.

Zijn overtuigende boodschap dat Allah toch echt de grootste is, schalt uit de minaret die zich op steenworp afstand van ons geopende slaapkamerraam bevindt.

Ik ervaar dit als het eerste cadeautje van vandaag, vrijdag 13 september. Mijn verjaardag.

Verstaan doen we niets van de Arabische, langgerekte woorden en zinnen maar het geeft je bij het ontwaken wel altijd het gevoel dat je in een geheel andere wereld bent. En dat is prettig.

Kennelijk is de oproep tot gebed het teken voor de warme bakkers in het straatje verderop om aan de slag te gaan want enkele minuten nadat de muezzin is uitgezongen, kringelt de geur van brandend hout onze kamer binnen.

We zijn inmiddels beland in Merzifon, een klein stadje waar we nooit eerder van horen. Maar het ligt op onze weg naar Kastamonu en het heeft een klein en overzichtelijk centrum. Precies goed voor een middag en een avond. Dé blikvanger in dit plaatsje is de Taş Han, een mooi gerestaureerde 17de eeuwse herberg die sinds 2011 weer dienst doet als overnachtingsgelegenheid, de functie waar hij dus ooit voor gebouwd is.

Als verrassing boekt Holger hier een kamer en het is alsof we bij binnenkomst onmiddellijk een kleine 400 jaar teruggaan in de tijd. Donker, koel, overal kleine, betraliede ramen in de dikke muren en een van ongelijkmatige stenen gebouwde brede trap, met eigenlijk iets te hoge treden, die ons naar onze kamer voert.

Deze is zeker zes meter hoog en de witgepleisterde muren zijn voorzien van romantisch aandoende nissen. De inrichting is wat sober maar dit benadrukt tegelijkertijd juist de functionaliteit die het in vroegere tijden heeft. Het is een prachtig complex en een bijzondere plek om 's morgens jarig te ontwaken.

De han is rechthoekig van vorm en de muren zijn opgetrokken uit onregelmatig gehouwen stenen en bakstenen.

De herberg is twee verdiepingen hoog en aan de buitenkant, de straatkant dus, zijn winkels, die in kleine secties van elkaar gescheiden zijn en ronde ingemetselde bogen boven de ingang hebben.

Aan de binnenkant van het gebouw vormen de muren een grote open binnenplaats waar je op een ontspannen manier buitengesloten wordt van het leven buiten de poort. De lastdieren waarmee de reizigers in een ver verleden mee arriveren, slapen in de stallen op de begane grond. Onze auto echter blijft buiten op de parkeerplaats, en dat is wel zo prettig. Ezels en paarden die wandelend over de binnenplaats naar de stallen worden geleid heeft zeker iets romantisch, maar om dat vandaag de dag nou met auto's te doen, dat lijkt mij een minder goed plan.

De in de muren aangebrachte bronnen en in nissen opgemetselde banken met Osmaanse kussens geven het plein een weelderig en rijk aanzien. Helaas laat de verzorging van het groen wel wat te wensen over waardoor het wat aan kracht en schoonheid inboet.

Heel aandoenlijk zijn de twee, hoog tegen de muur gemetselde vogelhuisjes die na eeuwen nog altijd bevolkt worden door tortelduiven.

Al met al is het een prima plek om met mijn verjaardag te starten. Holger verrast mij met wat cadeautjes, helemaal in stijl met deze duizend-en-één-nacht-omgeving.

Na een ontbijt, buiten in het zonnetje, vertrekken we naar Kastamonu langs een bergachtige weg met veel groen, wat ik ook weer als een cadeau ervaar. Morgen gaan we op zoek naar de pareltjes in deze stad. Voor vandaag heeft vrijdag de dertiende ons niets dan goeds gebracht en is er van ongeluk beslist geen sprake!

Uit het goede hout gesneden.

Als we wat door de achterafstraatjes van Kastamonu slenteren, wappert er een doek van om de hoek bijna in m'n gezicht. Niets wijst erop dat hier een werkplaatsje met winkeltje gevestigd is, maar als we wat beter kijken, blijkt dit wel degelijk het geval te zijn.

We lopen voorzichtig naar binnen en al snel verschijnt uit het niets de baas van het spul en nodigt ons uit zijn bedrijfje van enkele vierkante meters te komen bekijken.

Eigenlijk ligt hier zijn hart, vertelt hij.

Na jarenlang meubels maken, besluit Mustafa Temekoğlu na zijn pensionering zijn droom na te jagen en zich te verdiepen in het weven van doeken en gordijnen met Osmaanse patronen en taş baskı, een eeuwenoude druktechniek op katoenen stof, zo typerend voor deze streek.

In het piepkleine atelier staat niet meer dan een tafel en een teiltje met verf. Er hangen twee planken vol met stempels aan de wand, overal liggen en hangen lappen bedrukte katoen en her en der nog wat rondslingerende houten stempels.

Wanneer Mustafa merkt dat we oprecht geïnteresseerd zijn in wat hij doet, neemt hij ons eerst mee naar de overkant van de straat. Hier blijkt hij zijn winkeltje te hebben waar een enorm weefgetouw staat dat meer dan de helft van de winkeloppervlakte in beslag neemt.

Hij pakt een stapeltje doeken uit een kast en legt ze voor mij neer op de toonbank. Deze minstens honderd jaar oude weefsels, voornamelijk sierranden van tafelkleden en gordijnen maar ook hoofd- en omslagdoeken, koopt hij nog in zijn meubelmakertijd, wetende dat hij er ooit iets mee gaat doen.

En dat doet hij zeker!

Hij probeert zich de motieven zich goed eigen te maken en zo nauwkeurig mogelijk na te weven, geeft workshops, staat op beurzen en houdt lezingen om zo deze oude vorm van handwerk een overlevingskans te bieden. Het gaat hem erg aan het hart dat zo veel textiele werkvormen uit de Osmaanse tijd verloren dreigen te gaan en hij zet alles op alles om dit te voorkomen. Eén van zijn drie kinderen, Turgay, heeft hij weten te interesseren voor dit vak en samen runnen ze nu deze nering. Mustafa geeft aan erg blij te zijn dat in ieder geval de generatie na hem dit mooie vak ook probeert door te geven.

Na ons uitgebreid geïnformeerd te hebben over de oude weeftechnieken, lopen we weer terug naar het ateliertje, waar Mustafa vertelt over het stofbedrukken.

Precieze kennis over wanneer taş baskı voor het eerst wordt toegepast is niet bekend maar aangenomen wordt dat de Hittieten deze druktechniek als eerste volk gebruikt. Van oorsprong wordt steen gebruikt om stempels van te maken maar op een gegeven verandert dit in lindenhout.

Dit hout is namelijk ideaal omdat het gemakkelijk te snijden is en het goed op stof kan worden overgebracht nadat het in de verf is gedoopt. Beeldhouwers en later houtbewerkers snijden de stempels in de gewenste vormen, die grotendeels bestaan uit planten, dieren en geometrische figuren zijn. Van oudsher hebben overigens alle motieven een betekenis.

De verf maakt Mustafa zelf. Natuurlijk geeft hij het recept niet prijs maar hij laat wel zien welke ingrediënten hij gebruikt. Zo zit er kopersulfaat, potas, aniline, walnootschillen en andere plantaardige wortelkleurstoffen in, waarvan wij de namen niet kennen. Is de verf eenmaal bereid, moet het snel gebruikt worden want het blijft slechts twee tot drie dagen houdbaar. Vooral tijdens de hete zomers bederft de verf heel snel en haalt het de twee dagen soms niet eens.

Het is zeer kleurvaste verf dat bij het aanbrengen op de stof mooi zachtgroen van kleur is. Maar binnen een dag of drie verandert het langzaam in gitzwart door het contact met de buitenlucht tijdens het drogen.

De stof waarop de stempels gedrukt worden moet minimaal 80% van katoen zijn. Elke andere stof neemt de verf niet op en het druipt er in dat geval gewoon in straaltjes vanaf.

Traditioneel wordt witte of ecru-kleurige katoen gebruikt maar tegenwoordig zie je ook wel geel, groen, blauw en rood als ondergrond. Onder de stof ligt een laag vilt zodat de verf optimaal door het katoen opgenomen kan worden. Mustafa laat ons zien hoe hij het motief op de doek aanbrengt. De mal wordt in de verf gedoopt, met een kwast over de stempel verdeeld, vervolgens op het doek geplaatst en met een vuist hamert hij op de stempel van rechts naar links en weer terug. Voorzichtig verwijdt hij de stempel en zie daar, de gewenste afbeelding verschijnt.

Natuurlijk mag ik het ook een keer proberen en na een paar minuten hangt mijn tas baski-doekje aan een waslijntje te drogen. Twee bloemtakjes, een pauw en een hert staan er nu nog groen op maar begin volgende week zijn ze gitzwart, bezweert Mustafa mij.

Van oudsher worden lappen bedrukt die dienst doen als tafellakens en afdekdoeken. Maar ook de stofbedrukkers gaan met hun tijd mee en op de planken van Mustafa liggen naast tafellakens ook tassen, bidkleedjes, schorten en doeken voor aan de muur..

Al met al weer een leuke en interessante ontmoeting en na het vanzelfsprekende kopje thee vertrekken we, met in m'n tasje een eigenhandig bedrukt lapje door middel van de taş baskı-techniek.

Brandhout.

Het Odunpazarı Modern Müze kortweg OMM, opent negen dagen geleden zijn deuren, maar vandaag blijven ze potdicht. Het is immers maandag en dit is wereldwijd dé dag waarop musea gesloten zijn.

Hier hebben Holger en ik natuurlijk rekening mee gehouden, dus blijven we vandaag en morgen in Eskişehir.

We overnachten op steenworp afstand van het museum zodat we ons morgen stipt 10.00 uur kunnen melden bij de ingang. Hopelijk zijn we dan de massa vooruit.....

Vandaag bewonderen we "slechts" de buitenkant van het gebouw.

Odunpazarı, de wijk waar waarin het museum ligt, betekent letterlijk brandhout-markt en was vroeger hét centrum voor de houthandel.

Het Japanse architectenbureau Kengo Kuma & Associates neemt dit historisch gegeven als uitgangspunt voor het door hun gemaakte museumontwerp.

Hout is belangrijk voor het erfgoed van de stad, dus wil het bureau dat het gebouw contact maakt met de geschiedenis en het geheugen van Eskişehir. Hout, dat comfort en warmte geeft aan de ruimte en vriendelijk is voor de directe omgeving.

Het totale complex bestaat uit een groep vierkante blokken, die schots en scheef in elkaar schuiven en zijn omgeven door horizontaal op elkaar gestapelde balken. Het laatste vormt natuurlijk de link met de stapels brandhout., die in vroeger tijd de straten vulden.

Maar ze zetten ook het bestaande straatbeeld voort, dat bepaald wordt door traditionele houten Ottomaanse huizen die deels gerestaureerd maar deels ook nog in de oude staat zijn.

De draaiingen en de zogenaamde cantilever, dit is een balk die aan één zijde wordt ingeklemd en een vrij uitstekend gedeelte heeft, geven het gebouw een bijzonder verrassend en onverwacht uiterlijk.

Het hoogste punt van het museum is tevens het hart van het ontwerp. Hier komen vier van de gestapelde blokken samen en vormen zo een licht dakraam-atrium dat zich uitstrekt over de volledige hoogte van het gebouw dat drie verdiepingen telt.

Het met hout beklede vierkante dakraam draait zachtjes waardoor het lijkt of het door het gebouw omhoog stijgt.

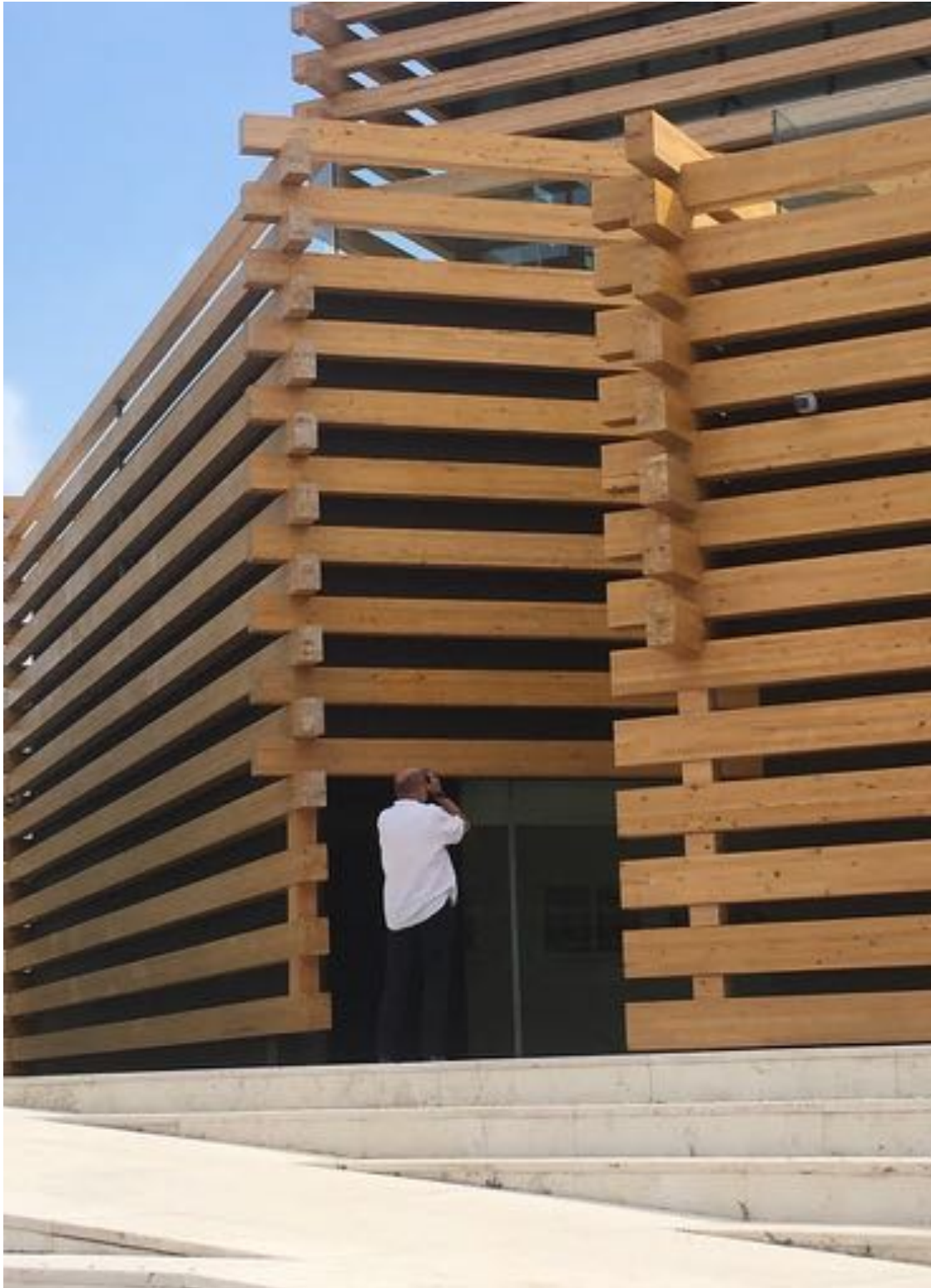
Het museum komt uit op een groot plein, voorzien van trappen die langs het gebouw en de historische huizen lopen waardoor ze letterlijk het oude met het nieuwe verbinden.

Bij toeval wordt deze verbinding wel heel mooi zichtbaar als ik in een deur van een Ottomaanse pand het museum prachtig weerkaatst zie in de ramen van de deur. Een gelukstreffer.

Dat het vandaag maandag is en het museum gesloten, is eigenlijk ook een gelukstreffer. Er zijn niet of nauwelijks mensen rondom het gebouw, waardoor Holger goed in de gelegenheid is om foto's te nemen zonder de aanwezigheid van storende factoren.

De eerste expositie van dit museum, getiteld "Vuslat", wat je in dit geval misschien zou kunnen vertalen als 'Samensmelting', toont de privé-collectie van architect en kunstverzamelaar Erol Tabanca, die tevens de initiatiefnemer is voor de totstandkoming van dit werkelijk zeer indrukwekkende geheel.

Het project is niet alleen bedoeld om kunst tentoon te stellen, maar zeker ook om Eskişehir nieuw leven in te blazen en zo een ontmoetingsplek te worden voor mensen van binnen en buiten de stad en van binnen en buiten Turkije. We verheugen ons op de expositie van morgen, maar na vandaag kán ons bezoek aan OMM al niet meer tegenvallen!

Buigzaam als bamboe.

Het is nog stil als we vanmorgen om 10.00 uur bij de kassa van het Odunpazarı Modern Müze staan dus we kunnen heerlijk ongestoord de over drie verdiepingen verspreide expositie "Vuslat" bekijken.

Zo'n tachtig werken selecteert de curator uit de privé-collectie van de initiatiefnemer tot de bouw van dit museum, Erol Tabanca. Enkele van deze beschrijven we in ons blog.

Van de Koreaan Seung Mo Park is het fascinerende werk "Maya 7655". Maya is een woord uit het Sanskriet en betekent illusie. En dat is precies wat je ziet.

De kunstenaar knutselt en snijdt vellen roestvrijstaal gaas en draait en knipt metaaldraad om zo foto-realistische portretten van mensen te creëren. Door meerdere lagen gaas te gebruiken en de draden op een bepaalde wijze met elkaar te kruisen en te verbinden, brengt de kunstenaar daar waar nodig licht en donker nuances aan. De portretten zijn slechts vanuit één hoek echt scherp zichtbaar.

Even denk ik met een schilderij van doen te hebben als ik voor "Sprig" van Ramazan Bayrakoğlu sta, maar dat is het toch niet.

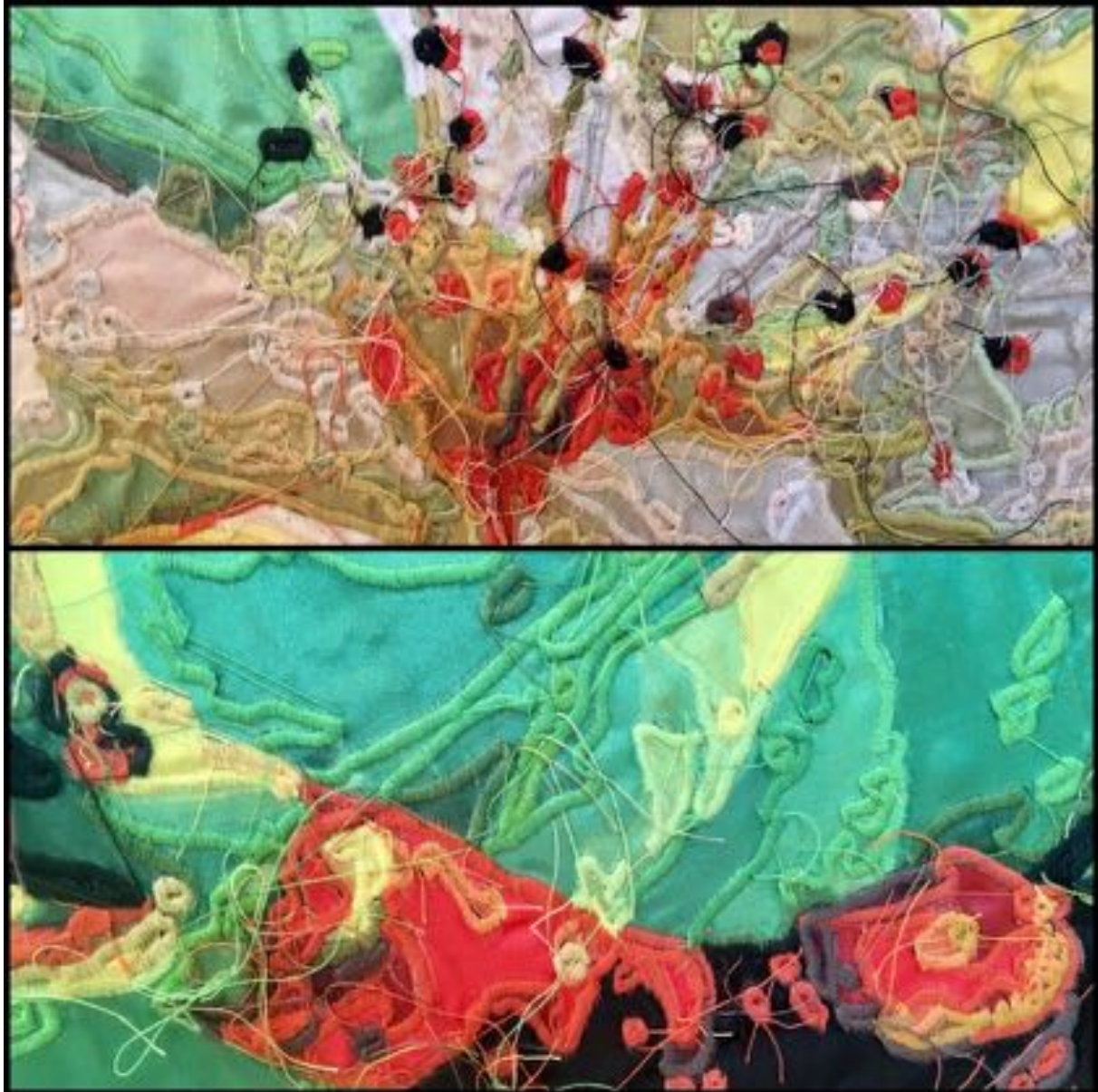

Bayrakoğlu bewerkt canvas doek met textiel en borduursels. Hij laat zich inspireren door film-stills, beelden uit tijdschriften en uit ons collectieve geheugen.

Hij speelt met de waarneming van zijn publiek door het te dwingen vragen te stellen bij de huidige betekenis van beelden en de culturele codes die zij bevatten.

In het werk "Sprig" beeldt hij bloeiende boomtakken uit door intensief gebruik te maken van textiel, borduursteken, stiksels en kleuren en flirt hij wat met het impressionisme. Het werk deed mij dan ook in eerste instantie denken aan "Amandelbloesem" van Van Gogh.

Je ervaart bijna de vochtige lucht, de kronkelende takken, de treffende weergave van het licht en het licht bewegen van de bladeren.
De hoop die gewekt wordt bij de komst van de lente wordt weergegeven in de details op het doek.

Hoop is ook zichtbaar in het schilderij “Women Working in the Field” van Nuri lyem.

Hij streeft er naar de gevoelige kracht van de menselijke werkelijkheid weer te geven door bij de afgebeelde mensen, geschilderd in een wat naïeve figuratieve stijl, de nadruk te leggen op het gezicht, de ogen en de blik.

Zijn bij velen inmiddels bekende schilderijen doen denken aan de klassieke Romeinse kunst met wortels in het Middellandse-Amerikaanse sociaal geheugen.

In dit schilderij is met name de blik van de zachtmoedige en wijze Anatolische vrouwen in een zonnebloemveld vol hoop en gericht op de toeschouwer, wat een licht hypnotisch effect oproept.

Afgelopen voorjaar lag zij ook op deze divan, vast in slaap, maar toen in Istanbul Modern. En nu ligt zij hier, in OMM, "Sleeping Girl" van Hans Op de Beeck. Ik zie het als een teken dat ik er kort iets over moet vertellen in ons blog.

De kunstenaar is van alle markten thuis. Hij maakt zowel sculpturen als installatie, tekeningen als foto's en films, teksten en muziek. Zijn stijl varieert van minimalistisch tot wat gekunsteld, soms op het randje van kitsch.

Dit laatste geldt ook wel voor "Sleeping Girl". We zien een kleine, asgrijze sofa waarop een slapend of dood meisje ligt, het hoofd op een kussentje, een plaid terloops over haar heen gelegd en badslippers op de grond ervoor. Alles lijkt in de tijd te zijn gestold door een vulkaanuitbarsting, aardbeving of een ander natuurgeweld. Het werk doet mij dan ook erg denken aan de beelden die wij een jaar geleden in Pompeï zien.

Het beeld, uitgevoerd in polyester, aluminium en verf, roept tijdens het kijken dubbele gevoelens op, zoals rust en onrust, vertedering en dreiging, poëzie en onheil, afstand en betrokkenheid, intimiteit en algemeenheid. Omdat je niet weet of het meisje ooit ontwaakt roept het ook vragen op met betrekking tot leven en dood.

Van Assa Kauppi is het werk "The Race is Over" te zien. Zeven kinderen staan in de startblokken voor een zwemwedstrijd; kennelijk laat de achtste deelnemer het bij voorbaat al afweten, gezien het lege blok op de zevende plek.

Elk kind staat in z'n eigen karakteristieke, zeer gespannen houding zoals dat alleen bij kinderen het geval kan zijn. De zwemwedstrijd staat symbool voor het leven zelf, dat vandaag de dag uit één en al races bestaat.

Wie gaat winnen en wie valt af?

Losers en winners, daar gaat het allemaal om in het huidige leven en de Zweedse Kauppi stelt met dit werk de gevolgen hiervan aan de kaak.

Van een werkelijk adembenemende schoonheid is de speciaal voor het OMM gecreëerde installatie "Bamboo", van de wereldberoemde meester van de bamboekunst, Tanabe Chikuunsai IV.

Tanabe, afkomstig uit een van de meest gewaardeerde kunstenaarsfamilies van Japan, leert het weven met bamboe al op jonge leeftijd van zijn vader, tevens zijn leermeester.

Elke generatie van de Chikuunsai-familie staat erom bekend de traditionele bamboekunst te behouden maar er tegelijkertijd een nieuwe en eigentijdse dimensie aan te geven waardoor het een actuele kunstvorm blijft.

Chikuunsai IV dankt zijn originaliteit aan het overbrengen van de oude weeftechnieken naar grootschalige en locatie-specifieke installaties, wat een grote internationale erkenning voor de bamboekunst tot gevolg heeft.

De kunstenaar laat zich voor zijn opdracht in OMM inspireren door de stad Eskisehir zelf en zijn bewoners.

Hij woont er zelfs enige tijd om zo de ziel van de stad te ontdekken en te ervaren.

Het zijn dan ook de ontmoetingen met bewoners tijdens zijn verblijf aldaar, zijn relaties en interacties met hen en de daaruit ontstane vriendschappen die hij uiteindelijk verbeeldt in zijn installatie.

De mens als vijfde dimensie, zoals hij zelf zegt.

Kijkend naar het werk van Seung Mo Park en dat van Tanabe Chikuunsai IV vind ik het bijzonder om te zien dat het gebruik van stug roestvrij staal en buigzaam bamboe kunstenaars toch op een bijna identieke wijze kunnen inspireren. De effecten van het 'weven' van beide materialen hebben komen mooi met elkaar overeen, waardoor er een wonderlijke verbinding ontstaat tussen beide werken, die in het museum zo ver van elkaar verwijderd staan.

Voor zijn OMM-installatie gebruikt Chikuunsai IV de variëteit "Tiger Bamboe", welke alleen geteeld wordt op een berg in de Japanse regio Kochi. De bruinzwarte tekening op deze bamboestengels geven het gigantische werk een extra dimensie.

Buigzaam als bamboe past goed bij een stad als Eskişehir, dat een open, licht en jeugdig karakter heeft.

Je voelt dat kunst, creativiteit, verbinding en gelijkwaardigheid van belang zijn en het is dan ook een stad waar we graag zijn.

Nu er ook nog zo'n geweldig mooi museum staat, komen wij er ongetwijfeld terug.

Yedinci Kita – Het Zevende Continent 1

Er is voor ons altijd wel een reden om naar Istanbul te gaan en deze keer is dat de Istanbul Bienali. De 16de al weer, met als titel 'Yedinci Kita' wat in het Nederlands 'Het Zevende Continent' betekent.

Het Zevende Continent beschrijft kunst als een vorm die de impact van mensen op deze wereldbol, de paden die zij bewandelen, de sporen die zij er achterlaten en hun interactie met het niet-menselijke, of juist het gebrek hieraan, onderzoekt.

De twee jaarlijkse kunstmanifestatie dankt dit keer haar naam aan de kolossale vuilnisbelt in de Stille Oceaan die wordt beschouwd als een van de meest zichtbare effecten van het Antropoceen, naast de opwarming van de aarde. Het Antropoceen is het tijdperk waarin het aardse klimaat en de atmosfeer de gevolgen ondervinden van ons menselijk handelen.

Deze massa afval, in de populaire wetenschap dus het 'zevende continent' genoemd, is een verzameling van plastic met een gewicht van 7 miljoen ton en een oppervlakte van 3,4 miljoen vierkante kilometer.

Dit bizarre fenomeen van een door mensen gemaakt continent van plastic midden in de oceaan, dient als uitgangspunt voor discussies en debatten door kunstenaars, filosofen, antropologen en milieuactivisten over de huidige positie van kunst ten opzichte van ecologische uitdagingen.

Werk van zesenvijftig kunstenaars zijn te zien op drie locaties, waaronder Büyükada, een van de Prinseneilanden, een eilandengroep van negen stuks gelegen in de Zee van Marmara.

Een heerlijke tocht met de vapur van ruim een uur is zo'n heerlijk begin van de dag en daarom is dit eiland de eerste locatie die wij vandaag gaan ontdekken.

Als we bij aankomst van het veerpont afstappen, zien we een groot spandoek dat vermoedelijk voor deze gelegenheid is opgehangen met de tekst "STOP PLASTIC POLLUTION".

Helaas alleen in het Engels. De tekst in het Turks en Arabisch zou geen kwaad kunnen, want op de veerpont wordt nogal wat overboord gegooid aan afval en niet bepaald door de passagiers die op de biënnale afkomen. Bij de aanlegsteiger dobbert ons dan ook als eerste een plastic flesje tegemoet.

De kade van Büyükkada staat vol met billboards met daarop de verschillende, vrolijk gekleurde affiches die ons attenderen op de biënnale.

Op het eiland zijn vijf, dicht bij elkaar gelegen locaties, waar werk te zien is van diverse kunstenaars. In ons blog beschrijf ik er vier.

Het eerste werk dat wij zien is van Andrea Zittel, getiteld "Personal Plots". Het staat op Iskele Meydanı, aan de voeten van een Atatürk beeld en omringd door een hoop Turkse wapperende vlaggen.

Er hebben zich nogal wat hotemetoten verzameld en er is zelfs een fanfare-orkest. Ik ben verbaasd dat er zó veel aandacht is voor een werk dat deel uitmaakt van de biënnale. Dit hebben we nog nooit eerder meegemaakt.

Dit blijkt dan ook een grote misvatting. Er is een of andere onduidelijke ceremonie gaande, bedoeld om iets of iemand alle lof toe te zwaaien. Wij houden onze aandacht echter bij de kunst.

Zittels werk voor de Istanbul Biënnale gaat in op aspecten van privaat eigendom en ruimte.

Zittel, die zich afvraagt of je eigenlijk wel als privé persoon ruimte kunt bezitten, presenteert een werk van aaneen gekoppelde betonnen bakken die een cel-achtige structuren vormen. De cellen lijken op kleine kantoorruimtes, slaapkamers of graven en zijn deels gevuld met gele, licht- en donkergrijze granietscherfjes én helaas met zwerfafval, voornamelijk van plastic.....

De kunststof roos, die er ook in terechtgekomen is, laat zien dat zwerfvuil echter ook iets moois en aandoenlijks kan uitstralen.

In het prachtige pand, waar van oudsher de Anadolu Kulübü is gehuisvest, zien we op de eerste verdieping een video-installatie van Ursula Mayer.

Dit werk onderzoekt hedendaagse vormen van belichaming, gestalte en meditatie.

Haar installatie "The Fire of Knowledge is Burning All Karma to Ashes" is een video van een digitale avatar die een menselijk figuur verbeeldt, namelijk het transgender model Valentijn de Hingh.

In videogames maken karakters dikwijls voorgeschreven, herhalende en nietszeggende bewegingen, zoals ademhalen of stampvoeten, wanneer ze niet door een speler actief in het spel gezet worden.

In Mayers video zien we Valentijn zweven tegen een zwarte achtergrond. Ze blaast vuur op haar hand en verricht verschillende geregisseerde en repeterende handelingen.

Op het bordes van Mizzi Köşkü staan de “Hybrid Creations” klaar, om het publiek te ontvangen.

De groep sculpturen bestaat uit hybride wezens waarin een slang, een spin, een vleermuis en een krokodil allemaal mensachtige vormen aannemen. De maker van deze installatie is Monster Chetwynd. Zij staat bekend om haar anarchistische performance-stukken en sculpturen in brocante-stijl en deze bevatten vaak handgemaakte kostuums, decors en rekvisieten die een opvallende en opzettelijke rudimentaire esthetiek hebben en vervaardigd zijn van goedkope, hergebruikte materialen en afval.

Het groteske, het humoristische en het griezelige wedijveren allemaal om aandacht in haar werk.

De vleermuis die staat te stralen in de zon is wel bijzonder, gezien het feit dat we deze in werkelijkheid pas zien wanneer de schemer valt.

Voor dit werk dat Chatwynd speciaal voor de biënnale maakt heeft zij zich laten inspireren door de straatkatten van Istanbul. Dit spreekt ons natuurlijk erg aan!

De laatste installatie, van Hale Tenger, bevindt zich in de tuin van het door bomen, struiken en klimplanten overwoekerde Tas Mektep en is getiteld "Appearance".

Wij staan voor een leegstaande, verwaarloosde villa met prachtig uitzicht over de Zee van Marmara en in een tuin vol oude bomen, wingerd, klimop en andere woekerplanten.

De sfeer om het huis doet mij denken aan landgoed 'Manderley' uit Hitchcock's film 'Rebecca'.

Hale Tengens werk is een mixed media met geluid, gesitueerd in het Sophroniërs Paleis, het voormalige zomerhuis van patriarch Sophronius de Derde. Later doet het nog een tijd dienst als middelbare school.

De installatie is geïnspireerd door de plek en de eeuwenoude botanische techniek van het 'schillen'. Deze techniek bestaat uit het volledig weghalen van een reep bast van een dikke tak of stam van een boom om zo het fruit beter te laten groeien.

Terwijl je je beweegt door de verwilderde tuin wordt in het Turks en Engels een dichtregel van Tenger gefluisterd. Doordat je geen idee hebt waar de stem vandaan komt, voelt het alsof de bomen zacht tegen je praten.

"In the absence of my own sight, I became / I was a fruit tree"

Afgevlakte obsidiaan stenen, een vulkanisch materiaal dat in de prehistorie wordt gebruikt als spiegel en nog altijd een rol speelt in de alternatieve geneeskunde, richten zich naar boven waardoor in de reflectie de boomkruinen zichtbaar worden. Ook staan er ronde bakken gevuld met water die ook als spiegels fungeren. Zo vertelt mij ooit iemand in Afrika dat de zonsverduistering daar bekeken wordt via de weerspiegeling in een teil water. Wij hebben daar inmiddels speciale plastic brillletjes voor ontworpen.....

De kunstenaar wil een ruimte creëren voor introspectie en een zelfherstellend vermogen in en voor deze historische plek.

“Can you be, by not doing?”, vraagt zij zich af.
We moeten haar het antwoord helaas schuldig blijven.....

Yedinci Kita – Het Zevende Continent 2

De tweede locatie waar werken in het kader van de Istanbul Biennial worden getoond is op de derde, vierde en vijfde verdieping van het Pera Müze.

Dit museum is een van de vaste organisatoren van de biënnale en ook altijd van de partij wat betreft het beschikbaar stellen van ruimte. Ook is er, traditiegetrouw, een eigen poster ontworpen die bij elke etage op de liftdeuren te zien is.

Op de vijfde verdieping zien we "Legend I-II-III-IV-V" van Pia Arke.

Pia Arke is een Deens-Groenlandse schilder, fotograaf en auteur die tijdens haar leven de etnische en culturele relaties tussen Denemarken en Groenland onderzoekt.

Haar favoriete thema's zijn herinnering, identiteit en de schaduwen van historisch geweld in relatie tot Groenland en de Deense koloniale overheersing, die nog steeds nagalmt in hoge percentages zelfdodingen, HIV- en tuberculose-infecties.

Pia Arke sterft in 2007 op nog jonge leeftijd.

De Legend I-II-III-IV-V bestaat uit vijf collages van landkaarten met daarop Groenland en familiekiekjes, gelaagd met monsters van grondstoffen zoals rijst, suiker en koffie die de verwerving van de verwantschap, het vermarkten van menselijk handelen en kolonialisme tonen. Een eye-opener, want eigenlijk weten wij veel te weinig over deze wrede geschiedenis van de Inuït ten tijde van de Deense overheersing.

Eveneens op deze verdieping zien we een wandtapijt, schilderij en sculpturen van de Iraanse Sanam Khatibi. De installatie draagt de titel "I dreamt I stabbed you in the eye".

Khatibi zoekt in haar werk naar machtsverhoudingen door onderzoek te doen naar geweld, betrokkenheid en sensualiteit bij mens en dier. De speelse werken zijn vol humor, mythologische aspecten en felle tegenstellingen van meningen. Ook speelt zij met het opportune gedrag van mens en dier, waarvan wreedheid zorg, dominantie onderdanigheid deel uitmaken en waarbij de mens zelf beestachtig wordt.

Deze installatie maakt Khatibi speciaal voor de biënnale. Het tapijt toont de beladen relatie tussen de naaktfiguren in een natuurlijke omgeving, terwijl het schilderij samen met archeologische stenen en de keramische sculpturen van een slang en een kat, wijst op veronderstelde en voor waar aangenomen archeologische relaties tussen mens en dier.

Een verdieping lager voelt het alsof we ons in een zaal van het Rijksmuseum bevinden. Hier hangt een serie geschilderde portretten van Piotr Uklanski, onder de naam "Eastern Promises". Het is er stil, donker en de wanden zijn dieppaars geschilderd waarop het zachte licht schijnt en waartegen de portretten mooi uitkomen. Heel sfeervol.

De serie is gebaseerd op de in 1414 ontstane banden tussen Polen en het Ottomaanse Rijk en het richt zich expliciet op de islamofobie die zich vandaag de dag verspreidt in een deel van Oost-Europa, maar ook op de onderdrukking van de eigen geschiedenis door het hedendaagse Polen.

En dan de derde verdieping, waar Charles Avery een installatie heeft gemaakt met behulp van tekeningen, sculpturen, teksten en voorwerpen.

Hier is erg veel te zien, zowel op de deels ingekleurde tekeningen aan de wand als in het midden van de zaal, waar kratten, emmers, teilen flessen en manden van verschillende materialen staan met daarin prachtige glas-geblazen zee-objecten in de meest mooie kleuren.

Alle elementen in deze installatie staan duidelijk in relatie tot elkaar en de sculpturen en voorwerpen die in de zaal te zien zijn, spelen dan ook stuk voor stuk een rol in een van de tekeningen.

Het werk dat we vandaag zien in Pera spreekt ons duidelijk meer aan dan dat van gisteren op Büyükkada. Natuurlijk is dit een kwestie van smaak. Morgen op naar de derde en laatste locatie van de Istanbul Bienali, het Istanbul Resim ve Heykel Müzesi.

Als de opgaande lijn zich voortzet, belooft ook dit bezoek veel goeds!

De muur van schaamte.

In Istanbul trekt een bijzonder kunstwerk sinds een dag of tien de aandacht van voorbijgangers. Exact 440 paar hooggehakte zwarte vrouwenschoenen sieren de muren van twee wolkenkrabbers.

Wat op het eerste gezicht grappig lijkt, heeft echter een zeer serieuze en politieke-maatschappelijke boodschap.

Terwijl Holger en ik de imposant hoge muren met ontzag maar ook met licht afgrijzen bekijken, lopen twee jonge meiden vrolijk kwebbelend voorbij. Ze houden hun pas in wanneer ze ons zien kijken naar de muren vol schoenen en beginnen te lachen. “We lopen hier elke dag wel een paar keer langs” , zegt een van hen, “Maar dit is ons niet eerder opgevallen”.

Ik vertel hen voorzichtig over het belang van deze installatie en wijs hen op het bord waarop te lezen is over het hoe en waarom van deze schoenenmuren.

Langzaam zie ik hun koppies betrekken, de lach verdwijnt en ontzetting verschijnt.

Ze kijken mij en elkaar aan met hun handen voor de mond en beginnen net als Holger foto's te maken. Als ze een paar minuten later hun weg vervolgen, bedanken ze mij en ik hoop dat ze hun vriendinnen, moeders en zussen attenderen op wat zij zojuist hebben gezien en gelezen.

Want dat is waarom Vahit Tuna deze schoeninstallatie heeft gemaakt, in het kader van het Sanat Projesi Yanköşe waar Kahve Dünyası, de Turkse Starbucks, de initiatiefnemer van is.

Tuna vestigt met dit werk de aandacht op al het geweld tegen vrouwen in het algemeen maar stelt hiermee in het bijzonder vrouwenmoorden in Turkije aan de orde. Alleen al in 2018 worden volgens officiële cijfers 440, vandaar ook dit gebruikte aantal paar schoenen, vrouwen door mannen vermoord. Het niet gerapporteerde cijfer is waarschijnlijk veel hoger.

Afgelopen augustus nog schokt een video heel Turkije wanneer deze op social media verschijnt en waarin een jonge vrouw, Emine Bulut, in het openbaar door haar ex-man wordt neergestoken wegens een ontstaan voogdijconflict. Nota bene voor de ogen van hun dochter! Het feit dat men de moord filmt en de opname vervolgens openlijk in de media komt, toont aan dat men moord uit eerwraak deels nog altijd acceptabel vindt.

Na de moord op Bulut gaan vrouwen in verschillende Turkse steden de straat op en protesteren met de woorden “Ölmek istemiyorum”. “Ik wil niet sterven”. Dit zijn namelijk de laatste woorden die Bulut uitspreekt voordat zij dood neervalt op straat.

Maar niet alle vermoorde vrouwen worden genoemd in de publieke media en daarom herdenkt Vahit Tuna deze anonieme slachtoffers met zijn kunstwerk.

Het is in veel plaatsen in Turkije de gewoonte om bij het overlijden van een vrouw een paar van haar schoenen voor de deur van het huis te zetten en dit gegeven heeft Tuna als uitgangspunt gebruikt om zijn belangrijke boodschap vorm te geven.

Hij noemt het "İsimsiz", wat naamloos betekent.

Veel mensen in Turkije weten echt niets over de moorden en geweld op zoveel vrouwen en daarom is het broodnodig de enorme omvang van dit trieste probleem meer bekendheid te geven. Bijna vijftig procent van meisjes en vrouwen wordt geconfronteerd met geweld en het is hoog tijd dat wanneer men hiervan getuige is het hoofd niet langer afwendt.

Eén paar pumps hangt net voor een raampje waar tralies voor zitten. Het lijkt te willen vertellen dat de vermoorde vrouw die bij deze schoenen hoort, haar leven in gevangenschap leidt en na haar dood haar vrijheid herwonnen heeft. Een beeld vol symboliek, vind ik.

De installatie zal zes maanden te zien zijn in het straatbeeld van deze drukke straat in de wijk Kabataş. Maar in de eerste acht maanden van dit jaar brengen al weer 285 mannen hun vrouw om door middel van geweld, dus wat mij betreft mogen deze schoenen blijven hangen totdat er een structureel dalende lijn is ingezet wanneer het gaat om slachtoffers van huiselijk geweld. Mensen klagen dat de door rechters opgelegde straffen veel te laag zijn en Erdoğan geeft aan te overwegen de doodstraf opnieuw in te voeren.

Wij zijn echter van mening dat de mentaliteit van de samenleving in deze moet veranderen. Dit zou bewerkstelligd kunnen worden in de opvoeding van en binnen het onderwijs aan kinderen, van kleins af aan. Zwaardere straffen dragen daar, vrezen wij, niet heel veel aan bij.

Soms is het sterk om dát in een kunstwerk te tonen wat er niet of niet meer is. In dit geval zijn dat de vrouwen die in deze schoenen hadden kunnen, nee moeten staan. Als de zon vanuit een bepaalde hoek op de muur schijnt is al wat er rest de schaduwen die zich vanuit de schoenen aftekenen op de wand.

Al met al zo'n krachtig, verbijsterend en ontroerend beeld, dat deel 3 van de Istanbul Biënnale hiervoor plaats maakt in ons blog en even moet wachten tot morgen.

Yedinci Kita – Het Zevende Continent 3

De derde en laatste locatie waar Istanbul Bienali dit jaar plaatsvindt is Istanbul Resim ve Heykel Müzesi, een spiksplinternieuw museum in de wijk Kabataş. Van de 56 deelnemende kunstenaars is het werk van 38 op deze locatie te vinden en dat is veel en voor ons eigenlijk te veel.

Na ruim vier weken dagelijks nieuwe indrukken, zitten onze hoofden namelijk al behoorlijk vol en wat het extra veel maakt is dat er veel grote en kleurrijke installaties plus veel video's met nogal wat geluid vertoond worden.

Voor ons blog beperk ik mij tot de wat meer ingetogen werken, die ons ook het beste zijn bijgebleven.

De bijdrage van Max Hooper Schneider, getiteld "To Become a Melonhead", is gebaseerd op volkstradities en wetenschappelijk onderzoek. Het beschikt over een nieuw geschreven schaduwspel en een installatie met bijpassende sound- en videoscapes.

Om het schaduwspel te ontwerpen en uit te voeren, werkt Schneider voor deze biënnale samen met een poppenmaker in Istanbul. Het is gebaseerd op het ons bekende traditionele en satirische schimmenspel met Karagöz en Hacivat.

Vijfentwintig watermeloenen, incarnaties van toekomstige en nieuw gevormde hersenlichamen, treden op als publiek van het stuk. Het werk is een satirisch onderzoek naar de menselijke waan in de nadagen van de veronderstelde superioriteit van ons soort en het begin van de planetaire opkomst van het niet-menselijke.

De video- en geluidsinstallatie werken niet waardoor het publiek het middelpunt wordt van deze installatie. Dit is het meloenen-veldje met daarop de vijftwintig watermeloenen starend naar een zwarte muur. Wel zo rustig en daarbij vind ik het beeld toch mooi genoeg om het hier te laten zien.

Turiya Magadlela gebruikt grotendeels panty's om zowel raciale en seksuele discriminatie als vrouwelijkheid en erotiek op te roepen.

Magadlela's gebruik van textiel vraagt ook aandacht voor (huids)kleur en verwijst tevens naar de context van Zuid-Afrika, met toespelingen op zwarte magie en fetisjpoppen.

Ondergoed, panty's en kousen met als kleuraanduiding 'huidskleur' is slechts het geval voor de blanke klant.

Ik vergeet nooit dat onze Stella ooit na een val van mij een pleister op haar knie geplakt kreeg en op het doosje 'huidskleur' zag staan. Verbaasd keek zij mij aan en zei: "Dit is toch helemaal niet mijn huidskleur?"

Onze Stella komt van oorsprong uit de Democratische Republiek Congo, ook wel bekend onder de vroegere naam Zaire.....

Haar werk "Four Five series" wordt gevormd door een reeks gigantische tapijten gemaakt van aaneen gestikte panty's die het plafond en de wanden bedekken, wat resulteert in een grotachtige structuur.

Gedurende de eerste week van de Istanbul Biënnale sticht Magadela, tijdens een performance bij haar installatie, op een naaimachine panty's aan elkaar waarmee zij aandacht vraagt voor arbeidsomstandigheden, genderverschillen en de daarmee verweven geschiedenis van seksueel en raciaal gegrond geweld en misbruik. Nogal een gelaagd kunstwerk en werkelijk prachtig van kleur.

Radcliffe Bailey wordt beïnvloed door zijn Afrikaanse afkomst en dit weerspiegelt in veel van zijn werken dat gaat over de geschiedenis van de slavernij, de hedendaagse diaspora en thema's betreffende ontheemding en trauma's.

Zijn bijdrage "Untitled" bestaat uit een deel van een romp van een houten boot dat verwijst naar de schepen waarmee Europeanen tot slaaf gemaakte Afrikanen naar het westen transporteren, maar ook naar de levensgevaarlijke vaak gammele bootjes waarmee migranten vandaag de dag Europa hopen te bereiken.

Het schip heeft acht zwarte figuren, geplaatst op lage sokkels.

Het werk bevat ook drie audio-installaties. Eén is een nummer van de Afro-Futurist Sun Ra Arkestra, de tweede bestaat uit stemmen van arbeiders die boten bouwen in de baai van Soumbedioune in Senegal met het geluid van oceaangolven die langs de kust klotsen en de derde is een sample van verschillende geluiden die de kunstenaar samen met jazzmusicus Tarus Mateen componeert.

Het werk van de Nederlandse Jennifer Tee, getiteld "Crystalline", gaat over de culturele hybriditeit, identiteit, taalervaringen en handelsroutes tussen mensen en over grondstoffen en objecten uit de natuur. Objecten en culturen lopen bij haar werk in elkaar over

De collages, gemaakt met behulp van Nederlandse gedroogde tulpenbloemblaadjes en gebaseerd op patronen van de tampan- en palepaistoffen uit Sumatra, beelden geesten uit die naar een nieuw leven gaan en zijn dus materiële voorstellingen van de reis van de ziel. Allemaal niet zo gek. Haar opa aan moederszijde is in zijn tijd bloembollenkweker en trouwt met een Engelse die hij ontmoet tijdens een van zijn handelsreizen. Haar vader heeft Chinese wortels en is afkomstig uit Indonesië.

Op de grond ligt een eigenhandig gemaakt vloerkleed en aan de wand hangen keramieken bolvormige objecten met kleine openingen. Zij 'activeert' haar werk door op het kleed met mensen te dansen en met behulp van de keramieken objecten geluid te produceren. Deze performance voert zij uit op bepaalde tijdstippen tijdens de biënnale. Wij zijn niet tijdens zo'n tijdstip aanwezig en ik kan er dus niets zinnigs over vertellen.

Tot zover dit verslag over de 16de Istanbul Biënnale. Op zich zien we mooi werk maar de link met het thema is voor ons niet altijd zicht- of voelbaar, waardoor het geheel soms wat gehaast en geforceerd overkomt. Desalniettemin hebben we genoten, al was het alleen al van de tochtjes met de veerpont, de wandelingen naar de diverse locaties en alle vrolijke aangeplakte biënnale-posters.

Istanbul, daar is altijd wat te zien, ook gewoon onderweg.

Nieuwe vrienden in een oude stad.

Dit is de titel van het gedicht dat Ronald M. Offerman maakt de ochtend nadat we een dag samen op stap zijn geweest.

Ronald, Mieke, Holger en ik.

Elke morgen, voor dag en dauw, schrijft Ron poëzie over het wel en wee van hemzelf én van zijn stad Amsterdam.

Wij voelen ons zeer vereerd in een van zijn gedichten genoemd te worden.

Nieuwe vrienden in een oude stad

Nieuwe vrienden ontmoeten
Die je al lang lijkt te kennen
In een onbekende stad
Die voelt als je thuis
Een reis over water tussen
Twee continenten

Een land vol minaretten
Paleizen en mensen
Als oude bekenden
En vergezichten over heuvels
Waar zich overal een sprookje verschuilt
Een verhaal van een prinses op een eiland
En verbannen honden
Die je bij volle maan
In de stad nog hoort blaffen

We eten en eten
Omdat het niet op kan
En terug op de boot zit er
Een aalscholver met
wijd gespreide vleugels
Op een paal in het water
te drogen in de zon
Met zijn blik op oneindig

De 440 paar schoenen die
Buiten de deur zijn gezet
Van vrouwen die stierven
Door zinloos geweld
Zorgden voor kippenvel
In de zonnige straat

Wij vrienden
we kusten elkaar bij het afscheid
Maar in die paar korte uren
Dat we elkaar kennen
Hebben we een band voor het leven
Ik zal vaak aan jullie denken
Elke keer.....
Als ik aan Istanbul denk

Ronald M. Offerman
Istanbul 24-9-2019

Schaduwzijde.

Alle mooie dingen in het leven hebben een schaduwzijde en dit geldt ook voor onze indrukwekkende, ruim vier weken durende tocht door Turkije dit jaar.

Van Şanlıurfa, via fantastische landschappen, steden, dorpjes, ontmoetingen met mooie mensen, blikken op interessante zaken, oude en nieuwe musea, naar ons eigen vertrouwde Istanbul.

Met Holger als altijd de oh zo veilig rijdende chauffeur, ik als trouwe bijrijder en genietend voor twee van al het moois dat we onderweg passeren. Morgen nog een dagje Yeşilköy en woensdag vlieg ik naar huis. Holger rijdt dan, na eerst nog een trouwfeest in de buurt van Izmir, met de auto terug naar Deventer.

Als Holger in augustus vertrekt om mij ergens in Turkije op te halen, is dat altijd fijn. Het is de start van een nieuw reisavontuur wat we samen aangaan en waar we altijd veel zin in hebben.

Maar het scheiden van onze wegen aan het eind van de reis is elke keer weer de schaduwkant van deze constructie.

Hiermee sluiten wij dit blog af.
Wij hebben er opnieuw een mooi document bij!

Turkije, teşekkürler ve görüşürüz!